

REGIONALISERING

På väg mot ett starkare Kultursverige

SAMVERKANSMODELLEN 2010

Sveriges
Kommuner
och Landsting

På väg mot ett starkare Kultursverige

SAMVERKANSMODELLEN 2010

Upplysningar om innehållet:
Calle Nathanson, SKL
08-452 74 22, calle.nathanson@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2010
ISBN: 978-91-7164-574-6
Text: Calle Nathanson, Thord Eriksson m.fl
Foto: sid 5: T. Victor/Folio ; sid 12: William West/Scanpix;
sid 26 , 36: världsarven Visby, Gotland och Laponia, Norrbotten
/Riksantikvarieämbetet
sid 40, Olle Persson/Scanpix;
sid 48: Saga Berlin; sid 62: Robert Ekegren/Scanpix;
sid 76: Martin Lindeborg / Sydsvenskan/Scanpix
Tryck: Ljungbergs Tryckeri

Förord

Arbetet med att ta fram regionala kulturplaner för de fem första försöksregionerna är nu avslutat. Det har varit ett intensivt arbete med mängder av möten mellan regioner, kommuner, kulturliv och civilsamhälle. Samtalen har lett till nya konstellationer och idéer.

Samverkansmodellen är i sin linda och har under några få år växt fram som en tankemodell för att nu prövas i praktiken. Det gäller att alla har en stor portion ödmjukhet inför det pionjärarbete som bedrivs för att modellen ska leda till den framgång som SKL och flera med oss bedömer är möjlig.

SKL har en viktig uppgift i att följa det arbete och de erfarenheter som görs i den första omgången av samverkansmodellen. Många står nu på tur att gå in i modellen 2012. Kanske kommer upp till 12 regioner att arbeta med att ta fram regionala underlag i form av kulturplaner under nästa år. Det är därför viktigt att de arbetssätt som använts kan spridas och att alla röster kommer fram. Vi har anlitat Thord Eriksson, journalist som följt arbetet i Skåne, Halland, Gotland, Västra Götaland och Norrbotten.

Kulturlivet och civilsamhällets medskapande i processen är en förutsättning för att arbetet ska vara möjligt att genomföra. Därför har vi bjudit in företrädare för Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd (KLYS), Ideell Kulturallians och Amatörkulturakademien som fått beskriva hur de ser på sin medverkan i arbetet.

Slutligen har vi låtit en forskare, Jenny Johannisson och den före detta huvudsekreteraren i Kulturutredningen, Keith Wijkander att skriva varsitt avsnitt om hur de ser på regionaliseringen inom kulturområdet.

Samtliga inbjudna organisationer och skribenter ansvarar själva för innehållet i sina texter.

Projektledare och redaktör för skriften har varit Calle Nathanson, SKL.
Trevlig läsning!

Stockholm i november 2010

Gunilla Glasare
Direktör

Bengt Westman
Sektionschef

Avdelningen för tillväxt och samhällsbyggnad

Innehåll

6	Inledning
13	Regionbyggarna
14	Skåne
18	Halland
22	Gotland
27	Västra Götaland
32	Norrbottnen
37	Samverkan med staten och statliga myndigheters samverkan
41	KLYS, Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd
42	Samverkansprocessen behöver kulturskaparna
49	Ideell Kulturallians
49	Kulturlivets ideella organisationer bildar allians
57	Amatörkulturakademin
57	Breddkulturens civilsamhälleliga röst
63	Om samverkan, (de)centralisering och kulturpolitisk förändring. Av Jenny Johannisson
63	Ett forskarperspektiv
77	Vart är kulturpolitiken på väg? Av Keith Wijkander
78	Kulturutredningen

Inledning

Den regionalisering som nu genomförs inom kulturområdet, kan vid en första anblick ses som ett tvärt kast mot den tidigare förda nationella kulturpolitiken. Men tanken om att staten skulle ge landstingen generella bidrag att själva fördela fanns faktiskt med redan i 1972 års kulturutredning.¹ Den menade att landstingen först måste få tid på sig att med stöd av statlig finansiering bygga upp egna regionala kulturinstitutioner. En bit in på 1980-talet skulle landstingen sedan bli mottagare av generella bidrag att fördela till institutioner och regional kulturverksamhet efter egna beslut. Så blev inte fallet. I stället har staten – sedan 1974 års kulturproposition² fram till 2009 års kulturproposition ”Tid för kultur”³ – fortsatt att fördela specialdestinerade medel till i första hand de regionala institutionerna, men även till annan form av regional och kommunal kulturverksamhet.

Diskussionen om ökat ansvar på regional nivå måste ses i ljuset av den övergripande och pågående processen med att bilda större och starkare regioner. Det tydliggjordes också redan i direktiven⁴ till 2009 års Kulturutredning att Ansvarskommitténs förslag inom kulturområdet skulle beaktas.

Ansvarskommitténs argument för att bilda regionkommuner handlar om ökad demokrati, samordning och effektivitet. Ett av de tyngre argumenten är att det i dag görs många viktiga prioriteringar på regional nivå av statliga tjänstemän på olika myndigheter. Att i stället ha direktvalda beslutsfattare som också fattar besluten på regional nivå, gör att medborgaren också kan ställa politikerna till svars – vilket är en grundläggande demokratisk princip.⁵ Behovet av att skapa storregioner med demokratiskt valda regionparlament

1 SOU 1972:66

2 Prop.1974:28

3 Prop.2009/10:3

4 Dir. 2007:99

5 SOU 2007:10

i Sverige, ligger helt i linje med utvecklingen i EU. Den lokala och regionala nivån är en given utgångspunkt i det gemensamma europeiska samarbetet. Det manifesteras inte minst genom EU:s regionalpolitik som har målet att stötta ekonomisk, social och territoriell sammanhållning.⁶ Nu pågår också en fortsatt översyn av statens regionala förvaltning, som ska lämna sina förslag i december 2012.⁷

SKL:s synpunkter på regionaliseringen inom kulturområdet

SKL slog redan år 2008 fast två slutsatser genom positionsappret ”Kultur i det hållbara samhället”:

- › Den kulturella dimensionen/aspekten i samhällsplaneringen behöver stärkas och det tvärsektoriella arbetet utvecklas
- › Regionala kulturpolitiska strategier behöver utvecklas i samarbete mellan regioner, kommuner och kulturliv för att användas som underlag i förhandlingar med staten⁸

Genom en enkät till samtliga kommuner och landsting kunde SKL, under remisstiden för Kulturutredningens betänkande, tydligt belysa att det fanns en stor uppslutning bakom förslagen om *portföljmodellen*. Nio av tio kommuner och alla landsting/regioner som svarade på enkäten uppfattade modellen som positiv. Samtidigt svarade sex av tio kommuner och nio av tio landsting/regioner att kraven på de egna tjänstemännen och politikerna skulle komma att öka. De krav som pekades ut handlade om resurser, samordning, struktur och kompetens.⁹

Även om det fanns flera frågetecken kring förslaget om regionalisering inom kulturområdet, ställde sig SKL ändå i allmänhet positiv till huvudförslaget.¹⁰ Det gällde även de förslag som Kultursamverkansutredningen lämnade.¹¹ Kulturutredningens förslag om en portföljmodell och Kultursamverkansutredningens följeförslag om en *kultursamverkansmodell* har en del olikheter, samtidigt som det finns åtminstone en likhet. Bägge förslagen, och här var den senare utredningen avsevärt tydligare, menar att det statliga anslaget till regional kulturverksamhet enbart kan användas för en rad specificerade kulturområden.¹²

6 Regioner runt hörnet. Sju politiker om regioner i Sverige. SKL 2010

7 Dir. 2010:12

8 Positionspapper Kultur i det hållbara samhället. SKL 2009

9 Portföljmodell, aspektpolitik och prioriteringar. SKL 2009

10 SKL:s remissvar på Kulturutredningens betänkande, dnr 09/0827

11 SKL:s remissvar på utredningen Spela samman, dnr 10/1234

12 SOU 2009:16 och SOU 2010:11

När Kulturrådet slutligen fick i uppdrag att ta fram förslag på riktlinjer för det statliga anslaget, specificerades kraven ytterligare för de nu sju områden som föreslogs kunna beviljas stöd: professionell teater-, dans- och musikverksamhet, regional museiverksamhet, konst- och kulturfrämjande verksamhet, regional arkivverksamhet, filmkulturell verksamhet, hemslöjdsfrämjande verksamhet samt regional biblioteksverksamhet. SKL har tillsammans med de fem försöksregionerna i Skåne, Halland, Gotland, Västra Götaland och Norrbotten tydligt uttryckt att det nya statliga anslaget för regional kulturverksamhet måste ses som *ett* anslag. Det ska inte finnas några underliggande anslagsposter och de insatser som görs regionalt måste ges en helhetsbedömning.¹³

Syftet med regionalisering

Man ska komma ihåg att det i skrivande stund bara finns ett egentligt beslut om att genomföra regionaliseringen; nämligen riksdagens beslut om kulturpropositionen Tid för kultur. Den slår fast att en ny modell för fördelning av statliga medel till lokal och regional kulturverksamhet ska införas. Syftet är att vitalisera kulturpolitiken, uppmuntra till regional mångfald och visa på kulturens betydelse för andra samhällsområden. Samtidigt sägs att staten ska vara pådrivande och ha ett strategiskt övergripande ansvar.

Budgetpropositionen som antas i december 2010 säger ungefär samma sak. Den tar återigen upp att modellen, som numer kallas *samverkansmodellen*, ska ge ökade möjligheter till regionala prioriteringar och variationer samt bidra till ökad uppfyllelse av de nationella kulturpolitiska målen.¹⁴

SKL har uttryckt att det statliga detaljreglerade systemet, med specialde-stinerade medel till länsinstitutioner och andra regionala och kommunala stödberättigade kulturverksamheter tidvis är ologiskt. Systemet ger upphov till inlåsnings effekter, stänger ute nya kulturella uttryck och ger upphov till osäkerhet om vem som egentligen bär huvudmannaskapet. Detta system kommer dock att leva kvar parallellt med att den nya modellen successivt införs i landets län, men ska alltså på sikt upphöra.

Det kan redan i syftesbeskrivningen finnas en motsättning vad gäller den nya samverkansmodellen. Om syftet med att genomföra en regionalisering inom kulturområdet både är att skapa ökat regionalt självbestämmande och att upprätthålla en av staten detaljreglerad ordning, uppstår en komplikation. Å ena sidan ska regionerna i samverkan med kommunerna och i samråd med kulturliv och civilsamhälle göra sina egna prioriteringar och variationer. Å andra sidan ska de nu sju föreslagna områden som kan beviljas statliga medel, finnas med i samma omfattning som tidigare.

13 Kulturrådets redovisning av uppdrag (KU2010/961/KV)

14 Prop.2010/11:1, Utgiftsområde 17

Utmaningar

Samverkansmodellen handlar om att samtliga aktörer ska spela samman och att det ska göras genom en utökad dialog. Det finns stora utmaningar i att hitta former för hur dialogen ska genomföras för att på bästa vis verka i kulturstrategiskt syfte. Initialt, och i samband med diskussioner om de utredningar som föregått beslutet om samverkansmodellen, har stort fokus legat på dialogen mellan region och stat. Här finns en utmaning i att bägge parter, representerade av en organisation för respektive nivå, på ett jämlikt vis och med föresatsen att nå målen, har en dialog med varandra. Staten, som representeras av Kulturrådet, har en utmaning i att samverka med berörda parter i det statliga samverkansrådet och se de olika myndigheternas uppdrag i ett helhetsperspektiv. Kulturrådet har också en utmaning i att proaktivt föra dialog och samverka med andra statliga myndigheter som inte ingår i samverkansrådet, men som har beröringspunkter i associerade anslag. Det kan till exempel handla om Tillväxtverket och Länsstyrelsen.

På samma gång har regionerna en stor utmaning i att finna former för hur dialogen ska genomföras inom länet. För det krävs metoder. De processer som redan startat i de fem försökslänen, vilket återberättas i den här skriften längre fram, visar att kontakten mellan kommuner, regioner och kulturliv kan förbättras och att samverkansmodellen är en möjlighet. De fem regionerna har varit tvungna att hålla en mycket hög arbetstakt för att leverera sina kulturplaner i tid. Därför har förutsättningarna att genomföra en transparent dialog som inbjuder till medskapande inte alla gånger varit de bästa. För de regioner som vill ingå i modellen från och med 2012 är möjligheterna bättre. Men fortfarande finns det behov av fungerande metoder att arbeta utifrån. En sådan metod kan vara cultural planning. Det är i första hand en metod för att integrera och arbeta strategiskt med kulturella resurser i samhällsplaneringen. Hela processen är omfattande och kan ta från ett upp till två år att genomföra. Den viktigaste delen handlar om kartläggning och har stor potential att utgöra ett grundläggande underlag inför framtagandet av de regionala kulturplanerna, där olika aktörer inbjuds att medverka.¹⁵

Dilemman

Det har tidigare påpekats att det kan finnas en oklarhet vad gäller syftet med varför modellen ska genomföras. Ännu finns ingen antagen förordning för det nya statliga anslaget för regional kulturverksamhet. Men den kommer att vara avgörande för hur modellen framöver ska fungera. Det finns i dagsläget frågetecken om synen på den nya anslaget – är det *ett* anslag med en helhets-

15 SKL presenterar tillsammans med Regionförbundet Södra småland samt nätverket för cultural planning en metodhandbok i början av 2011. Den beställs genom www.skl.se

bedömning eller finns det underliggande, ej synliga anslagsposter? För de sju områden som föreslagits vara stödberättigade inom ramen för samverkansmodellen sägs i budgetpropositionen att ”landstingen ska fördela medlen till samtliga verksamheter...”. Hur ska detta tolkas? Enligt tidigare beslut, vilket också uppmärksammats, ska modellen syfta till regionala variationer och prioriteringar. Men om alla verksamheter ska ingå – hur görs då omprioriteringarna? Mellan olika kulturområden? Olika regioner? Eller kommer det inte ges utrymme för några omprioriteringar alls? I sådana fall, vad var meningen med reformen?

SKL har tidigt talat om möjligheterna med ökad samverkan på regional nivå mellan kommuner, region, kulturliv och civilsamhälle. På sikt kan det stärka kulturområdet i sig och samhällsutvecklingen i stort. Att därtill förhandla med staten om mer generella bidrag, ökar förutsättningarna att lyckas med båda målsättningarna. Men det är avgörande att viljan kommer underifrån, att länen känner att de själva är ägare och upphovsmän till sina egna processer och dokument. Det är därför också av vikt att regionerna arbetar utifrån ett helhetsperspektiv där målet är att skapa ”masterplans” som passar in i det egna, regionala arbetet.

Slutligen kan SKL identifiera ett tredje dilemma. Om arbetet med kulturplanerna leder till ökade satsningar från kommuner och landsting gemensamt – hur ska då staten svara upp i sin medfinansiering? Under arbetet med Kulturutredningen och tillhörande remissvar, var det tydligt att den kommunala och regionala nivån ville ha garantier för att ett ansvar som tidigare varit tredelat nu inte skulle ”vältras” över från staten på regionerna. Budgetpropositionen erbjuder inte några nya medel, utan staten har alltså ca 1,2 miljarder kronor att disponera. Men om avsikten verkligen är att stärka kulturområdet och samhället i stort och det nu skapats en modell för dialog, är det ett avgörande dilemma för möjligheterna att lyckas med föresatserna – om staten inte svarar upp mot kommande kommunala och regionala insatser.

Möjligheter

Avslutningsvis finns det anledning att peka på möjligheterna med samverkansmodellen eftersom de är stora. Att skapa dialog mellan olika parter kan verka banalt, men samtal leder till att gamla sanningar kan omprövas och nya idéer uppstå. Stat, kommuner och landsting/regioner står i dag för ett tredelat ansvar vad gäller delar av den regionala kulturverksamheten. Genom ökad samverkan kan de gemensamma insatserna stärkas och nya satsningar tillkomma. Förutsatt att alla parter tar sitt ansvar, kan både kulturområdet och det lokala och regionala utvecklingsarbetet stärkas.

Regionaliseringen ska ses i ljuset av bildandet av större regioner, vilket är en pågående process. Samtidigt ska den nu introducerade samverkansmodellen,

i enlighet med tidigare förslag, även premiera länsgränsöverskridande samarbeten. Samverkan mellan befintliga länsinstitutioner och kommunala institutioner kan sannolikt ge upphov till mervärden; det gäller såväl innehåll som kvalitet och effektivitet.

Genom en ny modell, nya konstellationer och dialog kan ett förändringsarbete leda till en vitalisering av kulturområdet. Nya perspektiv, verksamheter och till och med kulturyttringar kan bli verklighet. För de fem försökslänen går det redan nu att se nya satsningar och verksamheter som planeras utifrån de länsvisa dialogerna och i det kulturstrategiska arbetet med kulturplanerna.

För att samverkansmodellen ska bli en framgång krävs ett stort mått av mod, ödmjukhet och tillit till processen och mellan de inblandade parterna. Och vad är egentligen alternativet? Vem kan ställa sig upp och säga att den är helt nöjd med den gamla ordningen? Finns det någon som vill kasta ut barnet med badvattnet?

Det tar tid att skapa ett nytt sätt att arbeta. Låt oss därför lyfta blicken mot horisonten och tillsammans gå vägen mot ett starkare Kultursverige.

Regionbyggarna

Hur packar man en koffert? De fem pionjärregionerna utgår från skiftande förutsättningar – två är stora och folkrika, två är geografiskt små, en är gigantisk men glest befolkad - och ger varierande svar på frågan. Processen kring de första kulturplanerna har sett olika ut, men det finns en förhoppning som är gemensam: mer statliga kulturpengar in i systemet.

Skåne

Hässleholm, 14 september

Martin Andrén sitter på en bänk mitt emot entrén till kulturhusets bibliotek. Han är ansvarig för Region Skånes verksamhetsområde kulturarv och livsmiljö, jobbade tidigare på Kulturen i Lund men tillträdde sin nya tjänst den 1 juni. Sedan dess har arbetet med samverkansmodellen tagit det mesta av hans tid. Det har varit möten och samtal med skånekommunernas politiker och tjänstemän, regionens institutioner och det fria kulturlivet.

– Kulturen är så mycket större än kulturpolitiken; det finns så många idéer där ute! resonerar Martin Andrén.

Nu är det samrådsmöte med det fria kulturlivet om den första versionen av kulturplanen, som regionens kulturnämnd antagit sex dagar tidigare. Ett trettiotal personer tar plats kring borden i kulturhusets blå sal och lyssnar på regionens kulturchef Chris Marschall. Hon förklarar att samverkansmodellen kretsar kring drygt 1,2 miljarder kronor som hittills slussats ut i landet via Statens Kulturråd och (till liten del) andra myndigheter.

– Om vår presentation visavi staten är vederhäftig och offensiv så kommer det säkert in mer pengar i systemet. Vi vill naturligtvis komma åt så stor andel som möjligt här i Skåne, det är självklart, säger hon.

Mötet i Hässleholm följs senare samma vecka av två möten i Lund med samma inriktning. Tjänstemännen från regionen är noga med att understryka att de förväntar sig kommentarer och synpunkter på kulturplanen. De 37 hophäftade bladen som ligger i buntar på borden är en symbolisk markering av att Region Skånes konkreta arbete med att gå in i samverkansmodellen snart är till ända. Efter en remissrunda ska dokumentet i början av november skickas till Kulturrådet och vara utgångspunkt för den förhandling som då tar vid om de statliga kulturpengarna.

Startpunkten för det konkreta arbetet med kulturplanen var i mitten av mars, bara drygt tre veckor efter att betänkandet ”Spela samman” presenterats. Region Skåne arrangerade ett stort seminarium i Lund. Bland de 200 deltagarna märktes politiker och tjänstemän från 27 av regionens 33 kommuner, jämte representanter för institutioner och det fria kulturlivet. Här fanns dessutom utredaren själv, Chris Heister, och Statens Kulturråds generaldirektör Kennet Johansson.

– Vi har varit offensiva och kanske upplevts som fräcka, säger Mats Hallberg, stabschef på Region Skånes kultursekretariat och operativt ansvarig för att förankra samverkansmodellen och arbeta fram Skånes första kulturplan.

– Vi gjorde snabbt en tolkning av utredningen och sa att ”så här tycker vi att en kulturplan ska se ut.”

Genom en offensiv tolkning av utredningen har Region Skåne försökt få inflytande över processens villkor, menar Mats Hallberg och Chris Marschall. När Kulturrådet i mitten av juni presenterade sina förslag om hur kultur-

planerna ska utformas och vad de skulle innehålla, innehöll dokumentet formuleringar och tankar som kulturtjänstemännen i Skåne kunde spåra till den presentation de gjort tre månader tidigare.

– Vi har lärt oss och format processen under resan och visst har vi haft ont i magen ibland, det har varit som att gå i gungfly, säger Mats Hallberg.

Arbetet har i stor utsträckning handlat om samtal med kommunernas politiker; tjänstemän, regionala kulturinstitutioner, det fria kulturlivet och den idéburna sektorn. Kommunikationsplaneringen har varit viktig och regionens företrädare har ansträngt sig för att undvika intrycket av att komma in-svepande och dela ut diktat.

– Ibland har vi blivit förvånade över att närliggande kommuner helt saknat samarbete på kulturområdet, säger Chris Marschall. När vi träffade kommunerna i sydost visade det sig att kulturpolitikerna aldrig hade träffats i en sådan konstellation, medan andra politiker ofta hade samtal kring andra frågor. Utfallet av just det mötet blev att kommunerna kom överens om att utveckla samarbetet kring arbetet med att arrangera teaterresor.

– Vi har lagt ner onödigt mycket arbete på att samverka med kulturlivet. Om vi inte får kommunerna med oss spelar det ingen roll vad vi gör med kulturlivet, säger Chris Marschall.

Under våren och försommaren arrangerades samverkansmöten på politisk nivå under ledning av regionrådet Rolf Tufvesson (KD). Han betonar att förändringen stärker en redan pågående strömning, som innebär att kulturen befäster sin ställning och tillmäts en allt större politisk betydelse.

– Det tvingar fram bra kulturpolitiker som måste engagera sig i frågorna, både regionalt och lokalt.

Rolf Tufvesson tror att regering och riksdag underskattat det tryck och den investeringsvilja som den nya modellen skapar på regional och kommunal nivå.

– Vad kommer det att innebära när det framöver börjar ske riktiga förändringar i de kommunala och regionala anslagen? Jag är inte övertygad om att de har tänkt på det.

Rolf Tufvesson (KD), regionråd
och ordförande för kultunämnden
i Region Skåne.

En utbredd förväntan, menar Rolf Tufvesson, är att ökade regionala och kommunala anslag ska följas av en höjning av det statliga anslaget.

Men om det inte blir så?

– Då kollapsar systemet, eller också blir det uppror.

Så har man gjort

- › Tjänstemän och politiker från Region Skåne har haft möten med en lång rad grupperingar vars tankar och synpunkter legat till grund för kulturplanen: ledningarna för regionens kulturinstitutioner med statligt stöd samt tjänstemän och politiker från kommunala länsinstitutioner med statligt stöd. Regionen har delats in i fyra delar där man haft samlade möten med politiker och tjänstemän från alla kommuner.
- › Till skillnad mot övriga pionjärregioner lät Region Skåne kulturplanen gå på remiss. Parallellt med inbjudna remissinstanser var det fritt för alla att uttrycka sin åsikt om planen via regionens hemsida. När remisstiden gick ut den 20 oktober hade samtliga skånska kommuner givit sina synpunkter på planen.
- › Kulturplanen omfattar cirka 40 sidor och ger en övergripande beskrivning av kulturpolitiska visioner och mål, samverkansprocessen, former för framtida samverkan, nulägesanalys och sammanfattning av utvecklingsmöjligheter. Den första kulturplanen löper över två år.

Röster från Skåne

”Region Skåne har inspirerat oss väldigt mycket. Under den här perioden har det blivit fart på diskussion, dialog och kontakter. /.../ Vi har planer att tillsammans med Åstorp och en marknadsföringsutbildning i Malmö göra en undersökning bland ungdomar vad de vill ha, vad de önskar skulle finnas i kommunen.”

Camilla Alexandersson, kulturstrateg i Klippan

”Ungefär 100 av de 190 statliga kulturmiljoner som årligen skickas till Skåne hamnar geografiskt i Malmö och därför vill vi gärna fortsätta ha direktkontakt med den statliga nivån. Men vi går inte emot samverkansmodellen utan för en dialog med regionen. Processen har inneburit att det uppstått nya arenor för dialog inom regionen, också mellan kommunerna. Kanske har processen kring kulturplan och samverkan lett till nya kontakter. För Malmös del tror jag dock att kontakterna med till exempel Lund skulle ha skett i alla fall.”

Carina Nilsson (S), kulturnämndens ordförande i Malmö

”Det är mycket ovanligt att vi träffar dem i sydväst (där bl. a. Malmö ligger), där finns alla institutioner – om man bortser från Kristianstad som har regionmuseet. Visst har det hänt då och då att man bjudits in och fått information om operans program, men det är inte samma sak som att handgripligen sitta ner och resonera med dem.”

Åke Sundkvist (M), kulturnämndens ordförande i Hässleholm

”När man sätter sig och börjar prata, när man inser att vi inte bara företräder vår kommun och att vi inte ska kämpa för att vi ska ha allting, utan när man ser att vi tillsammans gör det här, då tror jag det blir mycket lättare. Men om man ska vara krass så är det inte alltid som politiken gillar det. Många tycker att man trots allt ska se till att själv få största möjliga bit av kakan. Det kan lätt bli någon form av protektionism, särskilt om det är valår och partierna vill visa upp vad de gör för kommunen.”

Gunilla Janlert, kultur- och fritidschef i Simrishamn

”När pengarna kommer ner till regionen finns det en risk att de läggs på kreativa, billiga lösningar utan långsiktig förankring. De stora institutionerna tog lång tid att bygga, och det finns en risk att de blir lidande på grund av en provinsial kamp om pengarna. Under året har vi blivit informerade om det som händer, det har varit en väldigt öppen dialog – det är ändå vi som sitter på den kunskap som ska in i kulturplanen. Jag har lyft ett varnande finger så att ingen kommun ska få för sig att skapa en symfoniorkester som kan vara berättigad statliga medel; då är det bättre att de säger att de behöver västerländsk konstmusik och att vi kommer till dem, eller att de blir bussade till Malmö.”

Dragan Buvac, chef för Malmö Symfoniorkester

”Det är synd att de fria grupperna inte är med i kofferten, det ger en konstig signal. Det verkar väldigt konstigt att regionerna anses kapabla att bedöma institutionerna, men inte skulle klara av de fria grupperna. Argumentet att de är nationella och att vi är lokala eller regionala håller inte, vi turnerar över hela landet. /.../ Det är mitt jobb att skydda min verksamhet, men jag är också rädd att bli fastlåst i strukturer där det inte finns plats för nysatsningar. Får någon krympa eller försvinna – so be it. Sker det av goda, genomtänkta skäl har jag inte problem med det. Det är klart att jag hoppas att kulturkakan ska växa, men måste man omfördela så måste man.”

Åsa Söderberg, chef för Skånes dansteater

Halland

Stockholm, 29 september

Region Hallands kulturchef Ingemar Andreasson hänger sin svarta rock över stolsryggen och slår sig ned framför skålen med gulaschsoppa. Det har varit en lång dag; morgonflyg från Halmstad och raka spåret till Kulturrådet vid Gärdet i Stockholm för diskussioner om en tidig version av regionens kulturplan. Nu tar han en sen lunch på Kulturhuset.

Hemma i Halland är det fortfarande relativt få som läst den preliminära versionen av planen. Till skillnad från flera av de andra regionerna har den ännu inte lagts ut för allmän beskådan på Internet. Först drygt en vecka senare ska Ingemar Andreasson dra den för regionens kommuner.

Redan 2006 uppvtaktade politiker från Hallands regionstyrelse kulturdepartementet och uttryckte önskemålet att få inflytande över hur statliga kulturpengar fördelas i regionen. Bakgrunden var en rad ”aha-upplevelser” i budgetarbetet, ett slags uppvaknande när pengar landade i verksamheter under villkoret att regionen måste ställa upp som medfinansier.

– Vi hamnade ibland i en situation där vi tvingades avsätta pengar för att få pengar för verksamhet som vi inte skulle ha prioriterat själva – och detta utan en regional dialog, säger Göran Karlsson (C), ordförande i regionstyrelsen.

Uppvaktningen av kulturdepartementet i Stockholm skedde strax efter att regionen antagit den regionala utvecklingsstrategin ”Halland – bästa livsplatsen”, där kultur framhålls som en i högsta grad central faktor för regionens lyskraft.

Något år senare genomförde regionen en egen kulturutredning, ”Kultur för ökad attraktivitet”, vars syfte var att peka ut möjligheterna att leva upp till målen som slagits fast i utvecklingsstrategin.

Ett faktum som framhölls i utredningen var att Region Halland och dess sex kommuner tillsammans anslår mindre pengar till kulturen än riksgenomsnittet. Följden har, enligt Göran Karlsson, blivit att Region Halland på

Göran Karlsson (C), ordförande i regionstyrelsen i Region Halland.

senare år stärkt sina kulturanslag. Dessutom görs olika grepp för att frigöra resurser genom effektivisering, till exempel genom att samla alla konsulenter under samma tak i Halmstad i en ny, regional organisation för läns-kulturen.

– Vi skapar ett gemensamt sammanhang för dem och ett professionellt administrativt stöd som de aldrig har haft tidigare. Det gör organisationen mycket starkare, säger Ingemar Andreasson som menar att Halland, med sin egen kulturutredning och beslutet om de omfattande strukturella förändringarna i ryggen, var väl rustade för att ingå i samverkansmodellen.

I den nya organisationen får konsulenter den nyinrättade titeln utvecklare. Under arbetet med kulturplanen har de spelat viktiga huvudroller som ansvariga för olika områden på kulturfältet.

– I början av maj fick vi uppdraget att skriva underlag för hur vi vill att verksamheten ska utvecklas framöver. Vi lämnade materialet den 15 augusti och därefter har vi processat innehållet och träffat de som vi redan i dag samverkar med; arrangörsnätverk, verksamma och kommuner, säger Vicky Sverkerson, utvecklare för dans i Region Hallands nya kulturorganisation.

Omorganisation av den kulturella infrastrukturen innebär också flera bolagsbildningar; Hallands konstmuseum i Halmstad blir regionalt ansvarigt för konstfrågorna och Varbergs museum blir regionens kulturhistoriska museum. Bolagen ägs av regionen och respektive kommun, med regionen som majoritetsägare.

Så har man gjort

- › Aktiviteten drog i gång redan hösten 2009, efter att regeringen lagt sin kulturproposition. Då skrev Region Halland separata utvecklingsavtal med regionens kommuner kring möjligheter att utveckla enskilda företeelser och projekt och göra dem till regionala angelägenheter.
- › I april, ett par månader efter att "Spela samman" presenterats, arrangerades en regional workshop som var öppen för såväl politiker, tjänstemän som kulturskapare. Totalt deltog cirka 70 personer.
- › Vid samma tidpunkt ombads de halländska kommunerna att ta fram egna, lokala kulturplaner.
- › I maj arrangerades en offentlig politisk debatt som besöktes av över 100 personer.
- › Under sommaren jobbade kommunerna med sina planer som senast den 15 augusti skulle lämnas till regionen.
- › Parallellt hade ett femtontal skribenter från olika kulturfält uppdraget att skriva "sin" del av kulturplanen.

- › – Det har blivit oerhörda mängder material, men ingen ska behöva känna att man inte tagit hänsyn till det man sagt, säger Ingemar Andreasson, som reducerat de ursprungliga drygt 200 sidorna text till runt 70.
- › I mitten av september följde en välbesökt workshop med deltagare från alla samhällsområden; kultur, politik, offentlig förvaltning, näringsliv, vård och omsorg.
- › Samverkansmodellen innebär att den politiska organisationen utökas med ett kulturutskott i regionstyrelsen.
- › Riksteatern, Riksteatern Halland och Hallands bildningsförbund fick uppdraget att utreda hur samverkan med den ideella kultursektorn kan stärkas. Resultatet blev rapporten ”Handslag Halland” som presenterades i mitten av oktober. De tre aktörerna föreslår bland annat att de ska få det fortsatta uppdraget att kartlägga de ideella kulturutövarna, identifiera kreativa kluster och näringar, skapa en bas för regional samverkan med ideella kulturskapare samt utveckla arrangörsledet i regionen.

– Hur vi ska gå till väga i arbetet med kulturplanen har vuxit fram efter hand, säger Ingemar Andreasson. Vi har tagit några steg, sett oss omkring, sedan tagit några steg till och sett oss omkring igen. Så som man gör när man är pionjär.

Röster från Halland

”Jag ser positivt på det som händer nu. Att regionens politiker får större makt över de statliga medlen tror jag kommer att vitalisera kulturklimatet. Tidigare har det statliga anslaget till regionala kulturinstitutioner varit ganska statiskt. Listan över vilka som var mottagare ändrades inte, den var inte kopplad till något annat än att regeringen tagit beslut om att de skulle få pengar. Nu kan vi, gamla mottagare av statsbidrag, inte längre vara säkra på få de här pengarna, någon annan kan faktiskt vara duktigare på det vi gör. Det manar oss att vara vaksamma och bättre på att lyssna på vår omvärld. /.../ I alla regionala diskussioner finns det en dragningskraft från centrum ut mot periferin, och jag försöker påminna om att vi har regionala institutioner för att vi inte har råd att ha en kompetent institution i varje kommun. Om vi går ifrån det nu, så förlorar vi den kvalitet som kan bära oss framåt.”

Sven Lundström, länsmuseumchef i Halland

”Det viktigaste är att vi sex kommuner i Halland tvingas se oss som enhet i stället för sex olika aktörer. Vi såg att vi är en liten region mellan de två stora (Västra Götaland och Region Skåne), och att vi plötsligt ska hävda oss i den

totala bilden. Vi har inga stora institutioner utan vi ligger mitt emellan Göteborgsoperan och allt som finns söderut. /.../ Tidigare har vi haft regelbundna möten, men vi har inte jobbat tillsammans på det sätt som vi gör nu. Än så länge syns det mest på papperet, men i de resonemang som förts över i kulturplanen, finns det konkreta projekt. Falkenberg och Kungsbacka jobbar till exempel ihop kring dansen och jag har fört fram en idé tillsammans med Musik i Halland om en regional dansfestival. Det är för stort för att göra själv.”

Sigge Ohlsson, kulturchef i Halmstad

”Det handlar mycket om relationer, att känna till varandra och att ta vara på vad som finns. Det finns säkert jättemycket suverän kultur i Halmstad som vi kan ta vara på här. Plus att det kan uppstå nya idéer och nya arenor. /.../ Någon gång per år träffades vi över kommungränserna i ungefär samma utsträckning som nu. Men nu jobbar vi med att hitta en gemensam policy, nya tankar i gemensamt perspektiv.”

Marie Wadström (KD), ordförande i kulturnämnden, Kungsbacka

”Det har varit väldigt givande att få träffa representanter för kulturinstitutioner. För mig har det gett bra möjligheter att knyta kontakter för samverkan framöver. Redan i början av året bjöd vi in ett antal föreningar för samverkan. Jag kände ju till organisationsförändringarna och ville testa att knyta nya kontakter. Resultatet blev mer samarbete med studieförbunden; vi ska ha en bokcirkel i Studieförbundet Vuxenskolan och förbunden visar sedan dess upp sina verksamheter i biblioteket.”

Monica Falk, kultur- och bibliotekschef i Hylte kommun.

”Att vi får vara med från början tror jag är bra för Hallands del. För alla som varit delaktiga har processen kring den regionala kulturplanen varit ett fantastiskt berikande arbete. Att samlas och jobba ihop tror jag är bra. Jag tror att vi i slutändan kan vara ett av de län som får mer pengar; vi har inte haft många fasta institutioner så vi har ett lågt statligt kulturstöd. /.../ Stödsystemet för kulturen har länge varit konserverande. På regional nivå är vi närmare kulturutövarna, vi har möjlighet att se och tänka nytt. Det finns fortfarande behov av fasta ensembler och institutioner, men alla kommuner måste kanske inte ha en symfoniorkester, en kammarorkester och en blåsorkester. Där tror jag att det kan vara bra att röra om lite grann.”

Agneta Börjesson (MP), ordförande i stiftelsen Musik i Halland (vars verksamhet upphör vid årsskiftet för att i stället ingå i den nya organisationen Kultur Halland)

Gotland

Visby, 15 oktober

Det kommer mycket folk när kommunen arrangerar sitt årliga kulturting i Gotlands museums Oscarssal. Temat för dagen är förstås kulturplanen som presenterats några dagar tidigare i en första version. Om bara drygt två veckor ska den lämnas till Statens Kulturråd.

Det välbesökta mötet, liksom delar av hela den gotländska processen kring samverkansmodellen, präglas av en misstänksamhet och ett missnöje från de fria kulturutövarnas sida. De är runt 1 000 stycken på lilla Gotland och Lars Danielson, kommunens kultur- och fritidschef, konstaterade tidigt under arbetet med kulturplanen att det fanns en psykologisk svårighet i att förklara hur och varför processen kan ha betydelse för dem.

– Det är en svår uppgift att förklara att det här är en reform som bär framåt, trots att det i ekonomiska termer inte finns något där som direkt har med de fria kulturutövarna att göra. Det finns besvikelse och misstro: ”Vad är det här?!”

Lars Danielson anser att den avvaktande hållningen från fria kulturutövare och civilsamhället till stor del kan förklaras med det högt uppdrivna tempot i processen.

– Man bjuder in dem stort och brett, men på villkor som är tuffa. I det civila samhället är det till exempel få som ägnar sig åt kulturfrågor på heltid och det är svårt att övertyga dem om att man menar allvar när man inte möter dem på deras egna villkor.

Han är inte ensam om att koppla ihop klyftan mellan heltidsanställda tjänstemän och mer eller mindre ideellt arbetande kulturskapare och representanter för den idéburna sektorn med det pressade tidsschemat. Röster i övriga fyra regioner har uttryckt samma sak; om det hade funnits mer tid för samverkan och diskussion hade fler kunnat engagera sig i processen, fler möten hade kunnat hållas på kvällar och helger så att personer – inklusive fritidspolitiker i mindre kommuner – haft möjlighet att delta.

Inger Harlevi (M), ordförande i kultur- och fritidsnämnden, konstaterar att Gotlands roll skilt sig från andra regioners i arbetet med samverkansmodellen.

– Vi har fört ut dialogen i samhället väldigt mycket längre, eftersom vi inte har haft några kommuner att diskutera med. Och ingen annan region har haft så många grupperingar med i processen.

Med hänsyn till tidsramar och kravet att parallellt föra en kontinuerlig dialog med Statens Kulturråd, säger hon sig ha svårt att se hur Gotland skulle ha kunnat genomföra arbetet på annat sätt och göra mer än man faktiskt har gjort.

Inger Harlevi (M), ordförande
i kultur- och fritidsnämnden i
Gotlands kommun.

Arbetet med kulturplanen har till stor del förlagts till tio grupper, sammansatta efter fackkompetens och/eller konstnärlig tillhörighet. I grupperna var öns institutionskultur väl representerad medan fria kulturutövare var relativt sällsynta. Inte heller hade det bildats en separat grupp kring den fria kulturens frågor.

Anledningen, förklarar Inger Harlevi, var att man ansåg att den fria kulturen redan var representerad i den referensgrupp som under ett par år funnits knuten till nämnden och som spelat en rådgivande roll under arbetet med kulturplanen. Dessutom har tillfälle till dialog och att komma med synpunkter funnits vid de sammankomster som kommunen arrangerat under sensommaren och hösten.

– Det har funnits alla chanser att höra av sig under processen, men ingen gjort det. Det är väldigt lätt att inte göra något medan arbetet pågår, och att sedan höra av sig när det väl är gjort, säger Inger Harlevi.

Kulturföreningen Roxy, som bland annat bedriver omfattande musikverksamhet, har ett projektanslag från Stiftelsen Framtidens Kultur, för att på nationell nivå skapa utbyte av erfarenheter mellan ideella kulturföreningar. Syftet är att bevaka hur föreningarna berörs när regionerna får ökat inflytande över kulturanslagen.

– Jag är rädd att okunskap och egna agendor gör att pengar nu kommer att dras åt andra håll på grund av regionaliseringen; plötsligt kan det bli intressantare att satsa på medeltidsveckan för att dra turister än att lägga pengar på en amatörteaterförening. Vi måste vara vaksamma på alla signaler som drar åt det hållet, säger Göran Björnberg, ordförande i Roxy.

Målsättningen är att årligen lämna en rapport till Statens Kulturråd om hur de fria kulturföreningarna påverkas av regionaliseringen.

Synpunkterna som framkommer vid kulturtinget leder till konkreta förändringar av den befintliga kulturplanen. Bland annat får formuleringarna om det fria kulturlivets betydelse en betydligt mer framskjuten plats.

En annan konsekvens blir att inrättandet av en permanent referensgrupp knuten till kultur- och fritidsnämnden, med representanter för kulturlivet på ön, skjuts upp i avvaktan på att Gotlands kulturutövare själva på egen hand ska formera sig och bli en samtalspart för nämnden. Inger Harlevi säger att det tydligt framkom ett sådant önskemål vid mötet.

– Det var en rörelse som fanns i rummet på kulturtinget och som vi bejakade. Det får visa sig om det var stundens ingivelse, men varken Lars Danielson eller jag kommer att göra något för att samla dem.

Kultur- och fritidsnämnden ska ha en referensgrupp knuten till sig, efter beslut i kommunstyrelsen. Om inte det fria kulturlivet på Gotland på egen hand sätter samman gruppen är det lätt att låta den redan befintliga gruppen, med representanter från både institutioner och fritt kulturliv, få fortsatt mandat efter årsskiftet, resonerar Inger Harlevi.

Så har man gjort

Arbetet med Gotlands kulturplan har utgått från Gotlands regionala utvecklingsprogram från 2005, det kulturpolitiska programmet från 2009 samt den avsiktsförklaring som samma år tecknades med Statens Kulturråd.

Tio arbetsgrupper inrättades på försommaren. Grupperna har författat texter om sina expertområden som bland annat består av scenkonst, film och bibliotek. Texterna har sammanställts av kultur- och fritidsförvaltningen och utgjort en del av underlaget vid framställningen av den regionala kulturplanen.

Parallellt med arbetsgruppernas möten, diskussioner i kultur- och fritidsnämnden m.m. har det arrangerats flera öppna sammankomster, bland annat flera ”kulturfrukostar” där samverkansmodellen stått på programmet. Även öppna kvällsmöten mellan politiker, tjänstemän, kulturutövare och civilsamhälle har organiserats.

Den referensgrupp med representanter för den regionala kulturen, som under arbetet med Gotlands och Statens Kulturråds avsiktsförklaring bildades för att vara rådgivande för kultur- och fritidsnämnden, har sammanträtt under processen. Gruppen kommer att lösas upp vid årsskiftet men ska, enligt beslut fattas i kommunstyrelsen, ersättas av en ny grupp. Från politiskt håll har man hörsammat det fria kulturlivets önskan om att själva sätta samman denna grupp och avvaktar under hösten vidare initiativ.

Röster från Gotland

”I alla andra regioner pågår samtal mellan kommuner, kommunalförbund, län och länsförbund. Så när det kommer till regionen är redan massor positionerat och fördelat och då kan styrningen av regionen handla om annat än om hur mycket pengar den och den fria gruppen ska få. Här på Gotland är vi

däremot en region som består av en kommun som tidigare mest har sysslat med utförande. Det är så annorlunda. För en planering av det slag som krävs nu finns ingen organisation, ingen vana eller horisont hos tjänstemännen och de politiskt aktiva.”

Owe Ronström, professor i etnologi vid högskolan Gotland, aktiv i kulturföreningen Roxy

”Vårt ö-läge betyder att vi har behov av omvärlden. Om besluten fattas helt och hållet i regionen är det oerhört viktigt att det finns externa dialogparter som kan tillföra områdesspecifik kunskap, utvärderingsmetoder och jämförelser med hur kulturverksamheter bedrivs framgångsrik i andra regioner. Större ansvar ställer högre krav på regionens politiker, men en bra dialog med Kulturrådet kan också leda till att de gotländska politikerna berikas och engageras.”

Paola Ciliberto, verksamhetsansvarig, Film på Gotland

”Jag tycker att kommunen har jobbat bra. Jag kom med i en arbetsgrupp som handlade om museiverksamhet och kulturarv, och jag har varit delaktig i samtal om internationella kulturcentra och -institutioner. /.../ Om vi samarbetar mer kring kulturarvsfrågorna kommer det säkert att formerna kulturrens totala budget. Vi kan till exempel finnas vid sidan om med våra idéer om teatern vill göra en satsning; det ger möjlighet att koppla ihop kulturmiljöer och kulturarvsintressen med annan kulturverksamhet på Gotland. Det ger nya infallsvinklar och kan leda till en starkare och bredare kulturarvsverksamhet.”

Lennart Edlund, staben för utvecklings- och internationella frågor, Länsstyrelsen Gotland

”Jag tycker att processen har varit beundransvärd. Det har varit månatliga möten där man har placerat frågor och alla som har velat har haft chansen att sätta sig in i dem. Det känns inte som att kultur- och fritidsnämnden har haft några dolda avsikter, utan hela tiden varit öppen. Processen har varit exemplarisk.”

Monica Sparby, chef Länsteatern på Gotland

”Det finns en enighet över blockgränserna, vi har bara haft votering i nämnden en gång, när det handlade om en fritidsgårdsnedläggning. /.../ Kulturfkofferten höjer medvetenheten kring kulturen, man börjar ta den mer på allvar. Sedan beror det förstås på politikerna, hur de driver och vad de vill. Var och en ser verkligheten utifrån sina kunskaper, det är bra om någon verkligen

är förankrad i kulturen och ser hur viktig den är. Vi har velat tona ner näringslivsfrågorna och betonat att kulturen är en självständig långsiktig kraft i byggandet av samhället.”

Christer Jonson (V), ledamot i kultur- och fritidsnämnden

”Nu ska pengarna fördelas regionalt och hur blir det? I mina bästa stunder tänker jag att det blir bra. Men jag är rädd för att det blir populistiska beslut, allt beror på hur referensgruppen knuten till kultur- och fritidsnämnden ser ut. Jag är fundersam; vi är statens förlängda arm och har ansvar för att de kulturpolitiska målen uppfylls. Det är risk att de som hörs och syns mest också får mest. Jag tror faktiskt att det hade varit bäst om vårt anslag i stället fördelats av Kungliga Biblioteket.”

Elisabeth Stenberg-Lundin, länsbibliotekarie på Gotland

Västra Götaland

Göteborg, 21 juni

Ett tjugotal personer har samlats kring ett konferensbord i ett litet mötesrum på Västra Götalandsregionens kulturkansli på Ekelundsgatan. De representerar museer, teatrar, bibliotek, danskompanier och orkestrar. Gemensamt för dem alla är att de får del av de statliga kulturanslagen. Mötet kommer framför allt att handla om två faktorer med betydelse för deras verksamheter: Tid. Och pengar.

Ann-Charlott Eklund, utvecklare på kansliet och ansvarig för den praktiska processen med den regionala kulturplanen, berättar att schemat är pressat och att de samlade institutionerna måste lämna underlag till regionen senast den 15 augusti.

Det är den 21 juni, tre dagar kvar till midsommar, semestern hägrar. Det hörs en trött suck i rummet.

– Det är fruktansvärt, jag vet, säger Ann-Charlott Eklund.

En institutionschef säger att processen går för fort, att det borde finnas mer tid till information och diskussion. Ann-Charlott Eklund kontrar kort med att säga att han och de andra institutionerna faktiskt var de första som informerades om processen, direkt efter att Kultursamverkansutredningen presenterat sitt betänkande i februari.

Sedan får samtalet fäste i det som engagerar mest: pengar.

I betänkandet föreslås att planerna ska lämnas i tre olika tappningar:

- › En som utgår från att anslagen sänks med tio procent.
- › En som utgår från ekonomiska anslag, motsvarande 2010 års nivå.
- › Och en som utgår från att anslagen höjs med tio procent.

Det första perspektivet – en sänkning – är det överhuvudtaget ingen som nämner. Det andra perspektivet – oförändrad nivå – får en av institutionscheferna att skaka på huvudet och utbrista:

– Då måste vi börja sparka folk, läget är jävligt dramatiskt nu!

Övriga nickar ett lite trött bifall över kaffemuggarna och fatet med wienerbröd.

Det tredje perspektivet, en ökning av anslagen med tio procent, väcker däremot allas entusiasm. För hela regionen skulle tio extra statliga procent innebära ett tillskott till kulturen med runt 30 miljoner kronor.

– Vad gör vi för att få del av de pengarna?! frågar en chef med eftertryck. Vad är en strategisk framgångsfaktor, hur ska vi göra för att få höjda anslag, vad ska vi peka på?

– Det vore bra om ni gjorde en analys, säger en annan chef, vänd till Ann-Charlott Eklund.

Instämmande hummanden och nickar kring bordet. Plötsligt blir det en mer alert stämning i rummet.

Men under processen har kultursekretariatet haft svårt att ge några ekonomiska besked överhuvudtaget. Kulturplanen skrivs i ett tvåårsperspektiv – den tidsrymd som förordades i utredningen ”Spela samman” – och Ann-Charlott Eklund konstaterar att det är ganska lätt att beskriva tänkbara utvecklingslinjer i det tidsspannet.

– Men ekonomiskt kan vi inte ens ge någon bra beskrivning i ettårsperspektiv, eftersom det är valår.

Politiska maktskiften försenar budgetprocessen i vissa kommuner. Dessutom är det, under hela arbetet med kulturplanerna, höljt i dunkel huruvida regeringen kommer att anslå mer statliga pengar till kulturen via Kulturrådet (knappt fyra månader efter mötet kommer beskedet i form av budgetpropositionen, där inga nya pengar aviseras).

– Möjligheten att se den totala utvecklingsmöjligheten haltar när man inte känner till den totala ekonomiska insatsen. Det innebär att startsträckan blir längre, säger Ann-Charlott Eklund.

Bilden kunde ha varit mindre grumlig om starten för samverkansmodellens införande satts senare än till 1 januari 2011, det datum som föreslås i ”Spela samman” – och som alla fem regioner har tagit sikte på trots att hela processen genomförs utan att regeringen formellt tagit ställning i en egen proposition. I sitt remissvar var Västra Götalandsregionen den enda utpekade region som markerade en negativ inställning till det högt uppdrivna tempot, en uppfattning man delar med bland andra Statens Kulturråd. Med hänvisning till valet och till vikten av att alla kulturverksamheter i regionen ska kunna känna delaktighet i processen, förordades i stället start vid halvårsskiftet 2011. Lars Nordström (FP), ordförande i Västra Götalandsregionens kulturnämnd, menar att en senare start hade gett möjlighet till en mer djupgående diskussion.

Lars Nordström (FP), regionråd och ordförande i Västra Götalandsregionens kulturnämnd.

– Nu kommer kulturplanen inte att ge upphov till stora omkastningar och risken är att den inte leder till den förnyelse som man antagligen hoppats på, det finns en möjlighet att det bara blir en viss, stabil kontinuitet av det hela.

Vad innebär det?

– Att ett antal goda tankar om att decentralisera beslutssystemet, och ge möjlighet till större diskussioner om kulturutvecklingen på regionalt plan blir urvattnade.

Så har man gjort

- › Totalt har 61 ”förändringsdialoger” och seminarier ägt rum och nio grupper har på olika sätt varit delaktiga i arbetet med kulturplanen:
 - En politisk samrådsgrupp vars ledamöter utsetts av regionens fyra kommunalförbund samt Göteborgs stads kulturnämnd,
 - en tjänstemannagrupp som varit adjungerad till den regionala politikergruppens möten med representanter för kommunalförbunden, Göteborgs stad samt regionens kultursekretariat,
 - ”långsiktiga uppdragstagare”, bland annat regionala kulturinstitutioner, förvaltningar, folkhögskolor och eftergymnasiala utbildningar,
 - ”kulturstrategiska uppdragstagare”, bland annat konstnärskollektiv, centrumbildningar och kollektivverkstäder; civilsamhället, som bjudits in att delta i öppna, tematiserade seminarier,
 - universitet och högskola; kommuner med verksamhet som får statligt kulturanslag,
 - en extern grupp av professionella kulturarbetare som har fungerat som kultursekretariatets bollplank
 - en grupp för att bevaka horisontella perspektiv som bland annat består av regionens jämställdhetsstrateg, mångkulturkonsulent samt chef för avdelningen för funktionshinder och delaktighet.

- › I kontakten med regionens 49 kommuner har processledarna i de fyra kommunalförbunden spelat en viktig roll. Dessa är delvis avlönade av regionen och har, oberoende av samverkansprocessen, upparbetade former för regelbunden kontakt och samverkan med kommunerna. Samtalsforumet ”Kultur som förändrar” är till exempel initierat av processledarna för att identifiera och lyfta fram möjliga, gränsöverskridande samarbeten mellan regionens kommuner, kulturinstitutioner, fria utövare, bildningsförbund, arbetsförmedlingen m.fl. I VGR:s kulturplan framhålls ”Kultur som förändrar” som ett av de forum där arbetet med samverkansmodellen ska fortsätta.

- › I kulturplanen som omfattar cirka 40 sidor, har VGR:s kultursekretariat koncentrerat sig på att beskriva möjligheterna till utveckling kring de statliga kulturanslag som når regionen. Övriga fyra regioners kulturplaner är däremot generella beskrivningar av all kultur i regionen.

Röster från Västra Götalandsregionen

”Det är bättre för mig att föra en dialog med regionens kultursekretariat. De har en tydligare idé om vad de vill ha ut av verksamheten. Men i den sekund man andas att nationell kulturpolitik blir svagare kommer jag att reagera kraftfullt, för jag tror inte att staten kan avhända sig ett övergripande ansvar.”

Olof Lindqvist, chef för Regionteater Väst

”Det är inte så många kommuner som får statliga medel, men vi tycker ändå att det är bättre att kunna förhandla på regional än på statlig nivå. I kommunerna utanför Göteborg är vi lite missnöjda över att Göteborg gynnas. Men jag är övertygad om att det blir bättre på det här viset; med en närmare samtalspartner kring kulturen. Vi har redan konstruktiva överläggningar om Borås stadsteater för att lyfta upp den till regional teater.”

Morgan Hjalmarsson (FP), kommunalråd i Borås och ordförande i regionens beredning för kultur

”Viljan bland politik och tjänstemän står, så klart, i relation till möjligheten att få ekonomiskt stöd. Engagemanget har – trots detta – tidvis varit imponerande då själva processen öppnat för att diskutera kulturens kraft i det omgivande samhället.”

Peter Albinson, processledare för kultur på kommunalförbundet Sjuhärad

”I en av de referensgrupper som regionen haft för framtagande av kulturplanen har kommunalförbundet funnits med politiskt och på tjänstemannanivå. Vid olika tillfällen har vi på regionens efterfrågan tagit in uppgifter från kommunerna. Eftersom det varit väldigt kort svarstid har omfattningen av svaren och antalet inkomna svar varierat.

När det gäller vilka områden kommunerna särskilt vill markera som viktiga att satsa på i framtiden hänvisar de allra flesta till sina politiskt tagna kulturplaner. Men många har ingen färsk kulturplan och vissa har ingen alls. Det kanske blir en större samverkan när den här processen varit i gång ett tag

men jag tror det är viktigt att kommunerna ges utrymme och tid att delta på ett tydligare sätt.”

Lilian Nilsson, beredningsansvarig för kultur på kommunalförbundet Fyrbodals

”Vi fick de första dragningarna i juni, sedan gick ju alla på semester. Om vi hade haft mer tid skulle vi till exempel kunnat kalla ihop lokala föreningar. Men det kräver en hel del jobb, man måste planera. Det är inte av ointresse, utan helt enkelt en tidsfråga. Jag vill ha mer kontakt med de föreningar som vi ger bidrag till och har börjat ha möte med dem, var och en för sig och inte alls med utgångspunkt i kulturplanen. Jag började med det förra året och nu finns det ju ännu starkare skäl.”

Gunilla Ceder, kulturchef i Skövde

”Jag ser möjligheten att bättre än hittills synas gentemot dem som ska fördela medlen. Samtidigt bedömer jag inte att vi lokalt har kommit så pass långt att vi konkret kan jobba med det, det ligger fortfarande i huvudsak på kommunalförbunden och regionen. Men vi är berörda eftersom vi har Göteborgsoperans Skövdescen här, så självklart har vi ett intresse i detta. Vi är måna om att i fortsättningen kunna få del av de statliga medlen.”

Tord Gustafsson (M), kommunalråd i Skövde

Norrbottnen

Kalix, 23 juni

Onsdag förmiddag och möte i kommunhuset. Kulturutövare, föreningar, studieförbund, politiker och kulturtjänstemän är inbjudna och temat för dagen är kulturkoffert och samverkansmodell. En hel delegation har kommit åkande från Luleå för att prata om förändringar och nya möjligheter. Men först av alla reser sig kommunstyrelsens ordförande Robert Forsberg (S) och säger att det som håller på att hända är intressant. I Kalix har man särskilt tagit fasta på en formulering i länets kulturstrategi från 2009, där kulturen pekas ut som en viktig faktor för att Norrbotten ska vara en attraktiv del av landet för både besökare och dem som bor där.

– Det ska bli en basnäring, säger han.

Elisabeth Lax, kulturchef i Norrbottens läns landsting som spelar huvudrollen på mötet, svarar att det förstås är en bra bonus om koffert och samverkan genererar nya arbetstillfällen.

– Men grundtanken är att bygga kulturen.

Tillsammans med representanter för länets kulturinstitutioner besöker hon alla 14 kommuner i Norrbotten. Egentligen är detta inget märkvärdigt, att landstingets kulturtjänstemän rör sig i länet är lite av en tradition.

– Skillnaden mot tidigare är en mycket starkare närvaro från kommunledningarna, säger Elisabeth Lax.

Samverkansprocessen har lett till att kulturen åker upp åtskilliga snäpp på den politiska agendan.

Mest aktiva vid mötet i Kalix är en samling äldre herrar från en hembygds- och museiförening, med klara och delvis realiserade idéer om hur den lokala historien ska presenteras och förvaltas. De sätter sig längst fram i salen, pratar och syns mer än några andra och några veckor tidigare har kommunen bildat ett ”museiteam” ihop med dem.

Lokal förbindelse mellan civilsamhälle och kommun, med ambition att skapa något som blir av intresse för hela regionen – allt är i linje med samverkansmodellen.

– De är väldigt engagerade, har egna anläggningar, egna nischer och de ser helt klart möjligheterna och fördelarna med samverkan, säger Kalix kultur- och fritidschef Stig Strömbäck, som annars tycker att det verkar som att den lokala kulturen ännu inte sett poängerna med det som händer.

– De flesta har svårt att hålla länsfokus, det större perspektivet har ännu inte trängt in.

Norrbottnen är samverkansutredaren Chris Heister lite vildare val i samlingen av andra på förhand utpekade pionjärregioner. Länet täcker 25 procent av Sveriges yta, men här bor bara 2,8 procent av landets befolkning. Just

dessa speciella förutsättningar talar för att fördelningen av de statliga kulturpengarna ska göras regionalt och inte i Stockholm, menar Olle Mattsson, biträdande chef på läns museet.

– I Stockholm vet man inte vad vi gör. Ett tydligt exempel är vårt sätt att se på besökare som vi försökt få beslutsfattare på nationell nivå att titta mer på. Man brukar annars räkna de som passerar museets entré, men vi vill införa begreppet ”brukare”. Det är de människor som vi möter vid olika situationer; vid en utgrävning i Pajala, en föreläsning i Arvidsjaur, folk som kanske aldrig sätter sin fot på museet men är intresserade av sin kultur.

Museet har svårt att tillgodoräkna sig sina brukare i dagens system. Man blir ett av alla andra svenska museer utan att hänsyn tas till de särskilda förutsättningarna, menar Olle Mattsson.

– Nationalmuseum i Stockholm har få brukare men många besökare i sina lokaler och i slutänden är det bara de som räknas.

Olle Mattsson hoppas att det blir skillnad när de statliga pengarna fördelas i regionen av människor som känner Norrbottens speciella förutsättningar. Samtidigt framhåller han att Kulturrådet har en långsiktig och djup kompetens och att landstinget, även om han känner ett förtroende för dess nuvarande organisation, är känsligt för plötsliga politiska förändringar.

Det illustrerades inte minst i årets valrörelse då företrädare för landstingspolitikens borgerliga opposition utlovade prioriteringar av vårdens behov och därför aviserade planer på omfattande bantning av kulturanslaget vid en eventuell valvinst.

Efter en snabb lunch i Kalix åker landstingets kulturrepresentanter vidare till Övertorneå, åtta mil bort. Där väntar samma mix av lokalt föreningsliv, tjänstemän och politik, anförda av kommunstyrelsens entusiastiskt energiska ordförande Linda Ylivainio (C).

– Kulturen kan ge oss en ”unique selling point”, som jag tyvärr måste säga att Övertorneå saknar just nu.

Linda Ylivainio är en av den norrbottniska kommunpolitikens representanter i den regionala kulturberedning som bildats. Meningen är att man i processen ska diskutera frågeställningar ur ett Norrbottensperspektiv och inför landstingsstyrelsens beslut ta gemensam, politisk ställning till förslaget till kulturplanen. Hon konstaterar att arbetet sker i högt tempo och att det är svårt att i någon högre grad hinna driva dialog på det lokala planet om kulturens roll. Men samtidigt säger Linda Ylivainio att hon hoppas att förutsättningarna blir bättre inför nästa runda om ett par år.

– Jag ogillar att gnälla om det högt uppdrivna tempot. Ibland kommer möjligheter på kort varsel och då måste man ta vara på dem. Vi får göra det bästa nu och så får vi göra det ännu bättre längre fram.

Så har man gjort

- › Redan i januari, alltså innan betänkandet ”Spela samman” presenterats, hade landstinget sitt första möte med kommunernas kulturtjänstemän. Vid mötet i mars utsågs en arbetsgrupp för arbetet med kulturplanen. Ytterligare tre möten har hållits i tjänstemannagruppen – i allmänhet och i synnerhet med den arbetsgrupp som bildades 2009 under arbetet med Norrbottens kulturstrategi.
- › Under mars och till och med början av september besökte tjänstemän från landstingets kulturdivision samtliga 14 kommuner i sällskap med representanter för Kommunförbundet och länets kulturinstitutioner.
- › Vid separata möten under augusti och september mötte landstinget företrädare för bl.a. nationella minoriteter, hemslöjden, konst, dans, litteratur.
- › Landstingets arbete med kulturplanen har följts av en beredning som består av nio landstingspolitiker och åtta kommunpolitiker. Beredningen bildades under våren och sammanträdde intensivt i augusti och september, parallellt med att landstingets kulturdivision skrev kulturplanen.
- › Kulturplanen är en generell beskrivning av kulturen i Norrbotten och dess utvecklingsmöjligheter och prioriteringar för den närmaste treårsperioden. Totalt omfattar planen drygt 70 sidor.

Röster från Norrbotten

”Här i Norrbotten behövs det fler människor med kunskap om kulturfrågor som sätter sig in i varför det är vettigt att få del av kultur – en kompetenshöjning bland politiker och tjänstemän i hela Norrbotten. I landstingets långtida plan står det att kulturen är en kraft som bland annat finns för att den regionala utvecklingen ska fortsätta. Men än så länge är det mest bara ord på papper.”

Karin Enberg, chef för Norrbottensteatern

Kent Ögren (S), landstingsråd
i Norrbottens läns landsting.

”Norrbotten räckte upp handen. Vi tyckte att vi låg långt framme i samarbete och dialog och att det var läge för oss att vara med från starten. Det som skiljer oss från de övriga fyra är att vi inte är en region och inte har ett organ som jobbar tillsammans med kommunerna. Därför inrättade vi kulturberedningen. Jag gläds åt att så många ledade politiker ingår i den, jag tror inte att vi får någon reell fart på kulturen i länet om det inte kommunstyrelseordföranden och kommunalråd finns med i processen. På alltför många ställen blir kulturen behandlad som en budgetfråga en gång per år då det handlar om att sitta med rödpenna och stryka bort pengar. På det här sättet blir den en naturlig del i det lokala och regionala utvecklingsarbetet. Det kommer att berika kulturen och länet.”

Kent Ögren, landstingsråd (S) i Norrbotten

”Det som blir förändrat nu är att vi har konkreta kulturmål att diskutera när vi träffar landstinget en gång årligen. Vi har också pratat om att vi måste bli bättre på uppföljning och utvärdering. Särskilt om vi ska skall diskutera omfördelning av medlen inom länet, då gäller det att visa att satsningarna blivit rätt, att de fallit väl ut.”

Anja Taube, kultur- och fritidschef i Kiruna

”På sikt kommer vi att kunna samverka om personella resurser på annat sätt. Man kanske inte behöver en museipedagog enbart för Kalix utan kan gå ihop tre kommuner. Eller ha en bibliotekschef som är chef för biblioteken i fyra kommuner, i stället för att ha en chef i varje kommun. Sådant kommer att skapas i framtiden utifrån det här arbetssättet.”

Stig Strömbäck, kulturchef i Kalix

”Jag är i grund och botten positiv till kofferten. Det är ju odramatiskt det här första året när landstingspolitiken i princip ska fördela de 38 miljonerna till institutionerna. Jag hade personligen gärna sett utvecklingspengar eller skapande skola, men det verkar inte som att man vågat designa kofferten mer offensivt. /.../ Jag hade velat se en större tilldelning för att verkligen kunna ta tag i utvecklingsfrågor. Det kan bli visionslöst om man inte har de morötterna, och det blir väldigt lite träning för politikerna att fördela pengarna. Det befordrar knappast en kulturdebatt och vision.”

Åke Broström, kulturchef i Luleå.

”Det är skillnad att få en påse med 100 miljoner kronor och besked om att man kan göra vad man vill med pengarna, och att få pengar som måste gå till länets institutioner. Pengar vill man gärna ha, men ska man verkligen bestämma över dem så måste de vara mindre styrda. /.../ Ett problem när landstinget varit ute, är att de flesta möten utom ett skett dagtid. För civilsamhällets företrädare kan det vara ett problem. Men jag tycker ändå att de som har velat komma till tals har fått möjlighet att göra det. Landstinget ska ha all heder för det man gjort.”

Kalle Bergdahl, handläggare på Kommunförbundet Norrbotten

Samverkan med staten och statliga myndigheters samverkan

Den så kallade Båstadsgruppen, med politiker och tjänstemän från de fem regioner som blir först med att förverkliga kultursamverkansmodellen, samlades i ett konferensrum på Arlanda. De var knappt trettio personer och de placerade sig i en vid halvcirkel framför en kort rad av bord och stolar där Statens Kulturråds generaldirektör Kennet Johansson satte sig, omgiven av en liten stab av medarbetare.

Det var den 11 juni. Två veckor tidigare hade Kulturrådet fått regeringens uppdrag att föreslå vilka krav som ska ställas på de planer som ska ligga till grund för regionernas ökade självstyre över de statliga kulturanslagen. Syftet med mötet var att diskutera Kulturrådets utkast. Det färdiga förslaget skulle vara inlämnat till regeringen en vecka senare.

Med dokumentet visade Kulturrådet tydligt sin avsikt att behålla styrningen över den statliga delfinansieringen som ska fördelas av regionerna. Regionernas representanter var lika tydliga med sitt önskemål att fritt få använda de statliga medlen. Intressena kolliderade, tonfallet i rummet var stundtals fränt.

Ett par månader senare säger Kennet Johansson att reaktionen vid mötet överraskade honom. Men han håller inte med om att det finns en intressekonflikt mellan den statliga och den regionala nivån i landet.

– Regionerna måste också vara intresserade av att det finns en nationell kulturpolitik. Det är vårt uppdrag att föra ut den nationella kulturpolitiken och att se till att den konstnärliga nivån behålls. Det är möjligt att man skulle klara att göra det själv i vissa regioner, men på andra håll tror jag inte det är så.

Den verkliga stridsfrågan kommer i stället att handla om pengar, tror Kennet Johansson. Alla förhoppningar om nya, statliga pengar i systemet grusades slutgiltigt av regeringens budgetproposition som kom i mitten av oktober och inte innehöll nya medel för Kulturrådet att fördela till regionerna.

– Det kommer att bli en konfliktbetonad situation med mycket strid om resurserna, tror Kennet Johansson.

De slutliga versionerna av regionernas kulturplaner har antagits politiskt i regionernas och landstingens styrelser. Dokumenten kommer att vara underlag för diskussionerna om den statliga tilldelningen av pengar, som Kulturrådets styrelse fattar beslut om strax efter årsskiftet.

Kennet Johansson avvisar uppfattningen att modellen innebär att statliga tjänstemän överprövar beslut fattade av regionala politiker.

– Politikerna i regionerna gör vad de vill med sina kulturplaner. Men de pengar som kommer från statligt håll, som ska fördelas via Kulturrådets styrelse, måste vi få ha en åsikt om.

Processen med samverkansmodellen drivs igenom i högt tempo – borde det ske långsammare?

– Vi föreslog att man skulle vänta ett år, men jag vet inte hur mycket man hade vunnit på det. Det är viktigt att man inte gör 20 olika varianter, utan det måste följa en struktur så att alla känner igen spelreglerna.

Kulturrådet har på regeringens uppdrag bildat ett samverkansråd med övriga myndigheter som bidrar med pengar till samverkansmodellen. Vad kan rådet bidra med?

– Det blir mer helhetsperspektiv på kulturverksamheten. Och bara det att myndighetscheferna samlas är ju i sig en ny händelse.

Myndigheterna släpper ifrån sig lite av sitt mandat till Kulturrådet som får fördela pengar som tidigare var ”deras”. Ditt argument är att det fortfarande är Kulturrådet som står för 95 procent av de ekonomiska medlen och att myndigheterna med liten insats får inflytande över en stor process. Köper de ditt resonemang?

– Det är ingen som säger ”nej, vi vägrar att vara med”. Det är ju ett uppdrag, man kan inte säga nej. Vi har ett uppdrag att samarbeta och jag ser det inte som ett problem, utan jag ser mer möjligheter. Om myndigheterna fungerar bra i det här sammanhanget, kan till och med statens inflytande över genomförandet av de kulturpolitiska målen stärkas.

Vem vinner på samverkansmodellen?

– Skattebetalarna och kulturarbetarna. Skattepengarna används bättre, konstnärer och kulturarbetare kommer fram på ett annat sätt.

Röster från samverkansrådet

”Vi gjorde ett försök med egna överenskommelser med några regioner innan samverkansmodellen, som vi gärna hade fortsatt med. Vi skissade på en modell där de statliga målen med filmpolitiken var tydliga, och hur vi kunde samspela med regionerna och kommunerna och vilket mervärde man fick ut av det. Filminstitutet ville däremot inte att filmen skulle ingå i samverkansmodellen och har uttryckt det i sitt remissvar på utredningen. Men nu är det på det viset och då vill vi vara med och bidra så mycket vi kan. Och visst är det bra att de statliga myndigheterna träffas och börjar samarbeta mer. Nu väntar vi på att få läsa de fem första kulturplanerna. Vårt fokus blir givetvis att undersöka hur man både visionärt och konkret vill utveckla filmområdet och hur man avser att använda de statliga medlen som är avsedda för mediepedagogisk verksamhet, visning och växthus/talangutveckling för unga filmare.

Elisabeth Wengström, enhetschef Svenska Filminstitutet, representerar Svenska Filminstitutet i samverkansrådet

”Att regeringen inte går på utredaren Chris Heisters linje och ger Kungliga Biblioteket ansvaret att fördela statliga medel till regionbiblioteken är negativt. Det innebär att den nationella samordningen inte blir tillfredsställande, det kommer att försämrå kvaliteten, det blir svårt att genomföra gemensamma projekt. /.../ Att vi är representerade i Kulturrådets samverkansråd har liten betydelse i sammanhanget, rådet har ju inte den funktionen utan det handlar om samordning och uppföljning av kulturplaner. Vi kommer att vara med och se till att biblioteksfrågorna blir tillfredsställande belysta, men det har knappast någon genomgripande effekt på det nationella biblioteksperspektivet.”

Gunnar Sahlin, riksbibliotekarie, Kungliga Biblioteket

”Det är positivt att dialogen inletts i samverkansrådet, både myndigheterna emellan och med Kulturrådet. Det är positivt att Kulturrådet tar vara på den kompetens som finns, de ska bereda och fatta beslut på områden som tidigare inte fanns på deras bord. Samverkansrådet har en viktig funktion. /.../ I regionerna inser man att man står inför en förändring, man har inte facit över morgondagen. Jag tror att det finns en nyfikenhet på förändringen och ett slags trygghet i att Nämnden för hemslöjdsfrågor bevakar området nationellt.”

Eva Ohlsson, kanslichef på Nämnden för hemslöjdsfrågor

”Det kommer så småningom att generera en samlad bild av kulturlivet i landet, åtminstone utifrån kulturbyråkratisk synvinkel. En sådan här centralmyndighet är ju väldigt nischad, så alla former av samarbete kan leda till att man hittar sådant som ingen tidigare har tänkt på. Det finns potential men det krävs positivt tänkande och jättemycket arbete, för det är en ganska stor reform och det kommer att ta tid innan det sätter sig.”

Katalin Gere, 1:e arkivarie, Riksarkivets enhet för enskilda arkiv

”Jag tror att det kommer att vara svårt och lärorikt. Lärorikt för att alla måste inse att det här är en helt ny modell, ett systemskifte. Jag tror att vi centrala parter behöver jobba ganska mycket gemensamt för att lära av varandra och uppträda gemensamt. Sedan handlar det kanske inte så mycket om hur mycket pengar som ska komma in i kofferten, utan mest om att samverkansrådet får till en diskussion om vilken sorts förväntningar man har på kulturverksamhet i regionerna.”

Sven Göthe, chef verkssekretariatet, Riksantikvarieämbetet

KLYS, Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd

KLYS, Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd, är en samlingsorganisation för Sveriges professionella kulturskapare som funnits under 50 år och haft stor inverkan på svensk och nordisk konstnärs- och kulturpolitik. Det är bara organisationer som kan bli medlemmar i KLYS. I dag finns 18 medlemsorganisationer med totalt ca 30 000 medlemmar inom områdena ord, ton, bild och scen/film.

KLYS arbetar med:

- › att förbättra de ekonomiska och sociala villkoren för yrkesverksamma upphovsmän och utövande konstnärer genom att bl.a. värna upphovsrätten och se till att skäliga ersättningar utgår för konstnärligt arbete.
- › att lyfta fram kulturens och konstnärernas roll i samhällslivet,
- › att verka för en stark yttrandefrihet inom samtliga konstnärliga medier,
- › att värna om konstnärlig integritet,
- › att verka för kulturell mångfald: lokalt, regionalt, nationellt och globalt,
- › att verka för enighet och samförstånd mellan olika konstnärsgrupper,
- › att vara opinionsbildande och en självklar röst för Sveriges yrkesverksamma konstnärer.

Samverkansprocessen behöver kulturskaparna

Vi står inför en ny regionalisering av kultur- och i viss mån konstnärspolitiken med samverkansprocessen i centrum. För att den ska bli framgångsrik och leda till ett spännande kulturutbud av hög kvalitet i hela landet, bra villkor för kulturskaparna och goda förutsättningar för konstnärlig utveckling och förnyelse måste kulturskaparna ges reella möjligheter att bidra med sina erfarenheter, sitt kunnande och sin kreativitet. Frågan om formerna för kulturskaparnas medverkan i processen är dock ännu obesvarad.

Omistlig kunskap

Varför är det då så viktigt att kulturskaparna ges en stark ställning i samverkansprocessen, som till stor del handlar om att bygga regionala kulturstrategier? Jo, därför att kulturskaparnas verksamhet utgör kärnan i och är förutsättningen för ett rikt kulturliv och att kulturskaparnas kunskap och erfarenhet är omistlig. Det är kulturskaparna som har den bästa kunskapen om förutsättningarna för konstnärligt arbete samt konstnärlig utveckling och förnyelse. Till det kommer deras breda kunskap om olika kulturverksamheters villkor och deras förmåga att se utvecklingsmöjligheter – men också att se vilka hinder som finns för att skapa ett brett och vitalt kulturliv. Hur kan man t.ex. bygga upp en kreativ miljö för bildkonstnärer i en region utan att låta bildkonstnärerna själva tala om vilka förutsättningarna är för en sådan miljö? Hur ska man kunna skapa hållbara strategier för konstnärlig utveckling och förnyelse utan att låta kulturskaparna vara med och arbeta fram dessa strategier? Hur ska man kunna diskutera hur det fria kulturlivet ska användas på bästa sätt utan att de fria konstnärerna finns med i processen? Svaret är naturligtvis att det kan man inte, utan i stället måste man ta vara på kulturskaparnas kunskap och erfarenheter för att bygga hållbara kulturstrategier i regionerna.

Konstnärspolitik

Ett annat argument för att kulturskaparna bör få en stark ställning i samverkansprocessen är att konstnärspolitiken i och med att samverkansmodellen blir en del även av den regionala kulturpolitiken. Konstnärspolitiken, dvs. politiska åtgärder som syftar till att påverka de professionella konstnärernas – kulturskaparnas – situation och arbetsvillkor, är en av kulturpolitikens grundstenar. Den har hittills varit, och är rimligtvis också i framtiden, primärt ett statligt ansvar. Kultursamverkansutredningen säger dock att det statliga stödet till regional kulturverksamhet bl.a. bör ”syfta till att ge kulturskapare i hela landet bättre möjligheter att arbeta och utveckla sitt konstnärskap.” Det innebär att regionerna i arbetet med kulturplanerna måste formulera en

regional konstnärspolitik genom att sätta fokus på kulturskaparnas villkor i regionen och belysa vilka förutsättningar den kulturella infrastrukturen ger dem att verka i sitt yrke. En förutsättning för att konstnärspolitiken ska kunna bli en väl integrerad del av den regionala kulturpolitiken är dock att regionerna under arbetet med kulturplanerna har en nära dialog med kulturskaparna. De ska kunna dela med sig av sin kunskap vad gäller förutsättningarna för konstnärskapet, arbetsvillkor och konstnärliga ambitioner.

Kulturplanerna

Exakt hur omfattande kulturplanerna kommer att bli vet vi ännu inte. Men allt tyder på att de kommer att få mycket stor betydelse för utvecklingen av hela den offentliga kulturverksamheten i regionerna.

Kulturplanerna ska enligt Kulturrådet innehålla beskrivningar av:

- › Den regionala och interregionala infrastrukturen för konst- och kulturområdet,
- › kulturskaparnas situation och villkor,
- › kulturfrågornas koppling till andra politikområden,
- › hur förutsättningar för breddad finansiering ser ut,
- › vilken grad av ideella och institutionella aktörer som finns i länet,
- › kopplingen till regional utveckling och tillväxt,
- › kulturområdets administrativa organisation, beslutsstruktur och ansvarsfördelning inom länet.

Kulturplanerna ska också, utöver de verksamheter som regleras av förordningen om statsbidrag, kunna vara underlag för en dialog mellan stat och landsting om andra verksamheter och bidrag som är av betydelse för den regionala kulturverksamheten. Inom många regioner finns en ännu högre ambition. Region Skåne, för att ta ett exempel, har ambitionen att den regionala kulturplanen ska omfatta hela den offentligt finansierade kulturverksamheten i Skåne – oavsett om det handlar om statlig, regional eller kommunal finansiering. Liknande tankegångar finns i andra regioner.

Ju mer genomarbetad och ju bättre förankrad en kulturplan är, desto lättare blir det att genomföra den. Samtidigt kan brister i en kulturplan få stora konsekvenser för lång tid framåt. Det är ännu ett argument för att kulturskaparna ges reella möjligheter att bidra med sin kunskap och erfarenhet i arbetet med kulturplanerna.

Armslängdsprincipen

Kultursamverkansutredningen lyfte fram armslängdsprincipen som en av de grundläggande utgångspunkterna för samverkansmodellens genomförande och fick brett stöd. Armslängdsprincipen innebär att den politiska nivån beslutar om mål och riktlinjer och lägger fast de ekonomiska ramarna. De konstnärliga bedömningarna eller andra kvalitativa bedömningar överläts i stället till ämnesexperter. Principen är viktig för att säkra den konstnärliga friheten och minimera risken för politisk styrning av innehållet i kulturverksamheten. Kultursamverkansutredningen skrev att Statens kulturråd i sin bidragsgivning tillämpar armslängdsprincipen ”och när nu en stor andel av Statens kulturråds direkta bidragsgivning förs över till regional nivå är det rimligt att den sker enligt likartade principer.”

I sin bidragsfördelning använder sig Statens kulturråd av arbets- och referensgrupper med oberoende ämnesexperter när det gäller vissa bidrag, t.ex. litteraturstödet och bidragen till fria grupper. Vid andra typer av bidragsgivning är det tjänstemän på Kulturrådet som är ämnesexperter och som alltså gör bedömningen av olika verksamheters eller enskilda kulturyttringars kvalitet. Samtliga av de bidrag som Kultursamverkansutredningen föreslår ska ingå i samverkansprocessen, hanteras i dag på det senare sättet. För att man ska kunna göra en sådan bedömning och att den dessutom ska ha legitimitet, krävs att det finns hög kompetens inom det område bidraget gäller. Det är därför viktigt att regionerna har tillgång till den kompetens som krävs – antingen genom tjänstemän som är ämnesexperter eller genom fristående arbets- eller referensgrupper. Dessutom kan en kompetensinventering i kulturplanerna redovisas. I det sammanhanget bör man notera att planerna mycket väl kan leda till inrättandet av fler anslag, där det krävs medverkan av kulturskapare vid fördelningen för att armslängdsprincipen ska upprätthållas.

Man kan vidare konstatera att det inte finns någon samlad bild av hur regionerna och kommunerna tolkar och tillämpar armslängdsprincipen. Det bör därför redovisas i kulturplanerna.

Dialogen med kulturskaparna

Kultursamverkansutredningen förutsätter att samverkansprocessen sker i dialog med kommunerna, det civila samhället och kulturlivet. Den förutsätter också att kulturskaparna, dvs. det professionella kulturlivet, får ett inflytande i processen. I det här sammanhanget består kulturlivet av flera delar: institutionerna, arrangörerna, amatörkulturen och det fria kulturlivet. När det gäller institutionerna är regionerna och kommunerna i allmänhet huvudmän och arbetsgivare. Dialogen med institutionerna måste därför i stor utsträckning ske inom ramen för den ordinarie politiska och administrativa processen. Det civila samhällets organisationer kan sägas företräda arrang-

örerna och amatörkulturen. Då återstår dialogen med det fria professionella kulturlivet, som företräds av kulturskaparnas organisationer. Naturligtvis tillhör även kulturskaparna och deras organisationer det civila samhället. I den kulturpolitiska processen har dock kulturskaparna och det övriga civila samhället så olika roller att de måste behandlas som två olika parter. Det civila samhällets respektive kulturskaparnas organisationer har dessutom mycket olika karaktär. Medan det civila samhällets organisationer är öppna för alla är kulturskaparnas organisationer slutna. Det beror på att de bara är öppna för professionella kulturskapare och att man i allmänhet måste uppfylla vissa kriterier – t.ex. att ha publicerat ett visst antal verk av konstnärligt värde – för att kunna bli invald som medlem. Det är därför rimligt att statens och regionernas dialoger med det civila samhället och kulturskaparna sker genom separata strukturer.

Kulturskapargrupper

För att samverkansprocessen ska bli framgångsrik är det viktigt att kulturskaparna får ett reellt inflytande i dialogen, både på den statliga och på den regionala nivån. Det skulle kunna ske genom att både Kulturrådet och regionerna inrättar referensgrupper för kulturskaparnas medverkan i samverkansprocessen – kulturskapargrupper. Grupperna skulle tillföra kunskap om kulturskaparnas verksamhet och villkor till processen. De skulle även värdera t.ex. riktlinjer, kulturplaner och utvärderingskriterier ur kulturskaparnas perspektiv med utgångspunkt från frågor som kulturskaparnas ställning och villkor, konstnärlig kvalitet och förnyelse, tillämpningen av armslängdsprincipen, balansen mellan olika konstområden samt mellan kulturinstitutionerna och det fria kulturlivet.

Grupperna bör ha hög kompetens och stor bredd samt bestå av personer som är professionellt verksamma som kulturskapare. Man kan naturligtvis diskutera hur stora dessa grupper bör vara för att få en tillräcklig bredd. Men en rimlig nivå skulle kunna vara 18 personer på den nationella nivån, 12 personer i de tre största regionerna och sju personer i övriga regioner. Av dessa anser vi att KLYS i samråd med Kulturrådet respektive regionerna bör utse en majoritet som representerar bildens, ordets, scenens/filmens och tonens områden. Övriga personer i grupperna bör utses av Kulturrådet respektive regionerna. På det sättet får de möjlighet att föra in specialkompetens i grupperna, t.ex. i form av internationell överblick eller specialkompetens inom en del av ett konstområde. Det kan också vara en fördel om någon av medlemmarna i de regionala kulturskapargrupperna är verksam utanför regionen och därmed kan föra in ett utomregionalt perspektiv. Man kan här t.ex. använda sig av kulturskapare som turnerar mycket.

Grupperna bör få ett administrativt stöd från Kulturrådet respektive den egna regionen. De som sitter i grupperna behöver dessutom stöd i form av t.ex. utbildning, information och tillgång till olika nätverk. Till varje person i kulturskapargrupperna bör därför knytas ett belopp för stöd och utbildning som ges till den organisation som utser dem. I det fall KLYS var denna organisation skulle detta stöd kunna innebära:

- › Att man på KLYS skulle kunna anställa en person på deltid för rådgivning, informationsspridning, samordning, nätverksbygge,
- › att denna person skulle ha möjligheter att resa runt i landet och träffa grupperna, ordna möten, arrangera seminarier,
- › att det skulle finnas möjlighet att arrangera regionöverskridande träffar för dem som sitter i grupperna.

Detta skulle bidra till hög kvalitet på kulturskaparnas medverkan i samverkansprocessen, vilket i sin tur fördjupar processen.

KLYS och legitimiteten

Varför ska då KLYS få en stark ställning när det gäller att företräda kulturskaparna i samverkansprocessen?

Samverkansprocessen kommer att beröra många kulturskapargrupper som arbetar under olika villkor och har olika behov. Vissa grupper är, mer än andra, beroende av kulturpolitiska initiativ. En del är i stor utsträckning knutna till kulturinstitutioner, medan andra i hög grad består av frilansare. Vissa arbetar huvudsakligen inom en region medan andra turnerar. Somliga har en verksamhet som inte alls är geografiskt bunden. Andra behöver främst lokalt och regionalt stöd medan några i första hand behöver nationellt eller kanske rent av transnationellt stöd. I dialogen måste hänsyn tas till alla dessa olikheter. Det kräver ett stort och brett kunnande om olika kulturskapares verksamheter och villkor – ett kunnande som finns inom KLYS och dess medlemsorganisationer.

Man kan invända att KLYS-förbunden inte organiserar samtliga kulturskapare inom sina respektive områden. Å andra sidan finns det inga organisationer som är mer representativa än KLYS-förbunden på bildens, ordets, scenens/filmens och tonens områden. Som intresseorganisationer med representation i en rad olika professionella och kulturpolitiska sammanhang – både inom Sverige och internationellt – har de hög kompetens och breda nätverk inom sina områden.

KLYS kan därmed anses ha legitimitet att utse och stödja representanter för bildens, ordets, scenens/filmens och tonens områden.

Stor bredd

KLYS har stor bredd och täcker i princip hela det professionella kulturlivet. Med de många medlemmarna och den höga kompetensen finns oerhört mycket kunskap och erfarenhet att tillföra samverkansprocessen. Det gäller till exempel kulturskaparnas villkor och förutsättningarna för deras arbete, olika kulturverksamheters villkor och utvecklingsmöjligheter – men också vilka hinder som finns för att skapa ett brett och vitalt kulturliv. Dessutom finns kunskap om och erfarenheter av förutsättningarna för konstnärlig utveckling och förnyelse.

Ett hinder för kulturskaparnas medverkan i samverkansprocessen är att det inte finns några befintliga strukturer på regional nivå. Dessa är en naturlig bas för de professionella kulturskaparnas medverkan i processen. Det bör alltså, som tidigare nämnts, skapas en regional struktur – regionala kulturskapargrupper – som får stöd regionalt men också nationellt för att kunna arbeta effektivt. Kulturskaparna måste också komma in i processen på den nationella nivån på ett kraftfullt sätt. Det görs förslagsvis genom att Kulturrådet bildar en nationell referensgrupp för kulturskaparnas medverkan i samverkansprocessen. Genom dessa nationella och regionala grupper skulle kulturskaparna få reella möjligheter att bidra med sitt kunnande, sin kreativitet och sina kontaktytor i samverkansprocessen.

Kulturskaparnas medverkan i processen är i grunden en kvalitetsfråga och deras kunnande en fantastisk resurs och möjlighet – använd den!

Anna Söderbäck, ordförande i KLYS,
Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd

Peter Almerud, frilansande journalist
och utredare inom det kulturpolitiska fältet

Ideell Kulturallians

Ideell kulturallians startade som ett nätverk på initiativ av Riksteatern, ax, MAIS, Folkets Hus och Parker under hösten 2008. Syftet med att bilda ett nytt samarbetsorgan var att man ville tydliggöra de stora kulturella samhällsinsatser som görs av organisationernas medlemmar. Det saknades politiska strategier för hur den ideella kultursektorn skulle stimuleras, stöttas och utvecklas ur ett regionalt och nationellt perspektiv. Ganska snart utvidgades nätverket och i dag representerar Ideell kulturallians ett femtiotal organisationer. Nya är på väg in och i december 2010 bildas förening.

Kulturlivets ideella organisationer bildar allians

Ideell kulturallians står för en verksamhet som till alla delar främjar de nationella kulturpolitiska målen. Vi finns över hela landet och våra aktiviteter är av stor betydelse på platser dit övriga kulturlivet inte når. Det är många engagerade som tillsammans skapar förutsättningar för den professionella kulturen – samtidigt som vi gör det möjligt för alla att delta och utöva kultur. Organisationerna är också viktiga aktörer för att bredda kulturskaparnas arbetsmarknad. Tillsammans är vi över en miljon medlemmar och gör arrangemang med en samlad publik på 20 miljoner besökare årligen.

Ideell kulturallians uppgift är att medverka till att utveckla de ideella kulturorganisationernas roll och uppdrag i samhället. Vi vill skapa bättre

förutsättningar för allmänhetens deltagande och inflytande inom kulturpolitikens område. Det gör vi genom att Ideell kulturallians blir samtalspartner för lokala, regionala och nationella beslutsfattare. En annan viktig fråga är att få till en överenskommelse på kulturområdet med regeringen och Sveriges Kommuner och Landsting i samma anda som de två tidigare vad gäller sociala och integrationsområdet. Vi ser även behovet av att bevaka och agera i internationella sammanhang vad gäller beslut för vår sektor som fattas inom exempelvis EU. Andra frågor av intresse är att arbeta mot mindre offentlig styrning av ideella organisationers verksamheter, att verka för ett ”kulturlyft” i samma anda som idrottslyftet och få fram mer kunskap och statistik om den omfattande verksamhet som den ideella kultursektorn bedriver.

Ideell kulturallians regionalt

Många samarbetsorganisationer har de senaste åren bildats på nationell nivå. En bidragande orsak är insikten om att de stora kulturella samhällsinsatser som organisationerna gör inte syns. Det unika med vår organisation är målet att etablera Ideella kulturallianser regionalt över hela landet. Vi vill möta upp regionaliseringsprocessen och stärka våra positioner i arbetet med att ta fram kulturplaner. Vi har ett eget behov av att förstärka våra regionala strukturer och internt samla oss för att formulera de egna kulturpolitiska frågorna som vi vill driva. Ideell kulturallians står för en heterogen grupp organisationer/föreningar både nationellt och regionalt. Vi bedriver vår verksamhet utifrån skilda förutsättningar, inte bara i fråga om ekonomiska och personella resurser utan även utifrån vilken kunskap, position, storlek och kontaktnät vi har. Vi har också olika roller i förhållande till varandra och mot omvärlden. Samtidigt är det mycket som förenar oss. Exempel på det är gemensamma grundvärderingar, behovet av lyfta fram värdet av vår verksamhet till samhället och medborgarna, viljan till utveckling och önskan om att skapa bättre förutsättningar för vårt arbete. Lokalt görs redan en mängd samarbeten mellan föreningarna – men oftast mellan parter där verksamheterna liknar varandra och samarbetet är en naturlig väg att möjliggöra enskilda projekt. Att samla föreningarna över konstområdesgränserna kommer att ge än fler synergier: möjlighet till nya samarbeten, utveckling av sektorn, kunskapsöverföring m.m. Kan regionala ideella kulturallianser ena sig runt gemensamma frågeställningar, skapas ett tydligare och starkare budskap vad gäller centrala kulturpolitiska frågor. Då kan vi ta plats och göra det möjligt att påverka och förändra strukturella inlåsningar.

Det krävs ett pionjärarbete för att nå målet med att etablera regionala allianser i hela landet. Ideell kulturallians ska skapa förutsättningar för våra regionala allianspartners att kunna medverka i kulturpolitiken. Vi ska möjliggöra att organisationerna träffas. Vi vill utbilda och vägleda, informera om

vad som händer, länka regioner med varandra samt erbjuda hela vårt nätverk och vår gemensamma kompetens. Regionala ideella kulturallianser medverkar till att utveckla de regionala kulturplanerna. De samverkar och samarbetar med övriga allianspartners samt delger erfarenheter och utbyter kunskap med varandra. Vi etablerar en ny rörelse som utgår från demokratiska värderingar och bygger på samarbete. De regionala Ideella kulturallianserna bestämmer själva hur de vill organisera sig men ansluter till en gemensam verksamhetsidé. Tanken är att föreningar skapar sina egna plattformar som utgår från medlemmarnas behov och verklighet. Här kan mindre aktörer delta i dialog och opinionsbildning.

Vi har startat vårt arbete med att bjuda in till möten i de fem prioriterade länen i samverkansmodellen. Dessa träffar har syftat till ett första möte över konstområdesgränserna och vi informerade om vad som händer i kulturpolitiken och vad Ideell kulturallians är. Efter ett par första inledande möten har de regionala organisationerna själva hållit i egna träffar. Längst fram i formandet av en allians är Skåne, där man nu bildar en ideell förening. Ideell kulturallians kommer att följa samverkansmodellens införande i län/regioner vad gäller etableringen av regionala allianser. Om det finns intresse och engagemang hos våra medlemmar i andra län kommer vi att starta tidigare där.

Möjligheterna och utmaningarna med att sjösätta regionala allianser under en period av fem år är flera. Vår styrka är bredden av organisationer som är medlemmar och att vi alla har olika roller att fylla. Organisationerna kommer att behöva stödja sina medlemmar för att göra detta möjligt. Det ligger ett stort pedagogiskt och folkbildande arbete i att möjliggöra att samtalen lägger sig på en nivå där vi talar mer om större principer än enskilda resursfrågor. De stora och starka kommer att behöva ta ett större ansvar för att de små och svaga kan vara med. Vi kommer att behöva utnyttja de resurser som finns hos lokalhållarorganisationer, Riksteatern, folkbildningen och övriga medlemmar. Men vi kan också behöva stöd från landstingen/regionerna i ett första skede när vi ska bygga Ideella kulturallianser.

Samverkansmodellen

Förslaget om en ny kultursamverkansmodell utgår från behoven hos staten, offentliga institutioner, landsting och kommuner. Våra utgångspunkter och våra visioner om vad de regionala kulturplanerna ska innehålla saknas däremot. Till skillnad från tidigare avsiktsförklaringar mellan Statens kulturråd och region/landsting har civilsamhället fått en roll i och med den nya modellen. Sedan tidigare finns ingen formulering kring hur vår sektor ska beskrivas och vilka kvalitéer som skall utvärderas i en uppföljning. Vad samverkansmodellen ska innehålla på vårt område bör därför tas fram i samarbete med Ideell kulturallians nationellt och regionalt. Arbetet med att ta fram kultur-

planer är ett viktigt verktyg att förverkliga målet att stärka ideella kultursektorns inflytande i kulturpolitiken. Ideell kulturalians vill vara en aktiv och viktig part i det arbetet.

Dialoger

Regionala kulturplaner ska tas fram av landstingen i samverkan med kommunerna, efter samråd med länets kulturliv och det civila samhället. Regionerna förutsätts ha etablerade kontakter med det civila samhället på kulturområdet – att regelbundna dialoger redan existerar. Ideell kulturalians är inte övertygad om att alla regioner/landsting redan har upparbetade kontakter med ideella kultursektorn. På kort tid ska nya relationer skapas och etableras. För ideella kulturföreningar betyder det att de snabbt behöver sätta sig in i vad samverkansmodellen är och samtidigt vara aktiva och delta i dialogerna. Utmaningen att hitta varandra i denna process finns hos båda parter.

De fem första pilotregionerna har tagit sig an arbetet med att nå det civila samhället på olika sätt. I Norrbotten har landstinget träffat civilsamhället via kommunerna som har bjudit in till möten kring kulturplanen. I Halland är det institutionerna och etablerade företrädare för föreningslivet som inbjudits att delta i samtal om kulturplanerna. I Skåne har regionen bjudit in organisationerna direkt. De allra flesta möten har hållits dagtid. Därmed höjs automatiskt tröskeln för den ideella kultursektorn att närvara, vuxen som ungdom. Signalerna blir att samtalet med civilsamhället inte är tillräckligt viktigt för att mötas på de ideellas villkor och att det är föreningarna som ska ta kostnaderna. Detta slår extra hårt mot små föreningar, nya aktörer; alla de som redan är svaga. Amatörkulturorganisationerna har t.ex. små centrala medel och svårt att upprätthålla regionala nivåer. Risken är därför stor att de som regionen möter på samråden är samma organisationer som man redan nu träffar – de som har råd med anställda medarbetare. Ideell kulturalians vill erbjuda alla en arena för att vara delaktig i processerna, men landsting och kommuner måste möta oss på rimliga villkor. En enkel förbättring vore att mötena med civilsamhället sker efter arbetstid.

Begreppet civilsamhälle väcker en del reaktioner – dels på grund att det är så svårdefinierat och dels eftersom de flesta medborgare nog uppfattar sig som en del av civila samhället. Den breda ansatsen kan dock betyda att landsting och kommuner måste börja ifrågasätta och fundera över hur man hittar civilsamhället och om man verkligen nått den breda grupp man tänkt sig. Ingen institution eller organisation kan ställa sig upp och hävda att de representerar civilsamhället. Det offentliga stödet till den ideella kultursektorn i regionerna kanaliseras i dag oftast via institutionerna. Riskerna är att redan upparbetade kontakter, att de redan etablerade kanaler som finns används och att man förlitar sig på att de även fortsättningsvis kan representera

vissa grupper. När nu regionerna mer direkt ska börja samtala med det civila samhället blir utmaningen i stället att skapa nya former för dialog och hitta de grupper, föreningar, enskilda som man tidigare aldrig mött. Ideell kulturallians står för verksamheter som är starkt förankrade i det lokala kulturlivet och har närhet till medborgarna. Vi kan göra det möjligt för fler inom det civila samhället att ta del av processerna med kulturplanerna och öka det regionala engagemanget.

Samråd eller samverkan?

En viktig fråga för Ideell kulturallians är hur samtalen förbereds och genomförs samt vad mötena syftar till. Regionerna ska initiera dialoger, men avsikten att föra samtal med sektorn är otydlig. Samverkansmodellen är kopplad till förflyttande av resurser från staten till regionerna och berör inte oss – om det inte vore för dialogen som ska föras. För att motivera ett aktivt deltagande från alla parter behövs en gemensam förväntan och idé om att samtalen leder framåt. Regionala, Ideella kulturallianser kan vara delaktiga i arbetet med att formulera och definiera vad dialogerna ska syfta till. Vi vill vara mer än en samtalspart. Vi är en resurs och en möjlighet att bredda och fördjupa regional kulturpolitik. Samtalen med den ideella kultursektorn kan utvidga och förstärka beslutsunderlag. Genom att börja samarbeta skapas tillit och respekt för varandras förutsättningar, kunskap och kompetenser. Arbetet kan bidra till att stärka demokratin. Ideell kulturallians kanaliseras många medborgares engagemang genom våra ideella föreningar.

Samverkansmodellen och kulturplaner är nya begrepp för oss alla. Vi kommer att lära oss under resans gång, men för att dialogerna skall överleva även i framtiden krävs en gemensamt formulerad vision om vad samverkansmodellen står för och hur den kan utvecklas.

Kulturplaner

Det är regionala ideella kulturallianser som ska vara den aktiva parten i arbetet med att utforma innehållet i kulturplanerna. Det är utifrån deras perspektiv och behov som Ideell kulturallians ska verka. De bestämmer vilka frågor de anser vara viktiga att driva och vad som bör finnas med.

Generellt bör en kulturplan belysa hur ideella kulturorganisationers verksamhetsområden stöds och utvecklas. Det är många områden att ta hänsyn till med utgångspunkt från den ideella kultursektorn. Exempel på det är amatörkulturens möjligheter till kulturutövande, arbetet med att skapa och vårda samlingslokaler, arrangörsverksamhet med proffs och amatörer, vårda materiella kulturarv, levandegöra och utveckla immateriella kulturarv samt barn och ungas rätt till kultur som utövare och deltagare. Andra områden är vår roll i aspektpolitiken och vårt arbete för att öka mångfalden inom ideella

kultursektorn. Det är även viktigt att kulturplanerna kontinuerligt revideras och utvecklas.

Förutsättningar och möjligheter

Arbetet med att utveckla relationerna mellan regioner/landsting och den ideella kultursektorn har inletts. Vi förväntar oss att samråden kommer att utvecklas till samverkan som skapar vägar till inflytande och gör att ideella verksamheter ges större insyn i beslutsprocesser – särskilt i frågor som rör dem. Skörheten inom föreningarna gör att väl fungerande strukturer och organisationer lätt kan brista och försvinna. Föreningarna har inte resurser att köpa in förlorad kompetens, utan den byggs i stället genom kontinuitet. Kunskap förmedlas genom aktivt deltagande och praktisk verksamhet. Behovet av framförhållning som gör det möjligt till långsiktig planering är viktigt för ideella verksamheter. Ideell kulturalians vill vara med på ett tidigt stadium innan besluten tas för att göra det möjligt att komma med egna synpunkter.

Offentliga institutioner har mycket att vinna genom att ta tillvara organisationernas kunskap och engagemang. För föreningslivet är det av stor betydelse att deras verksamhet värderas positivt. Den ideella kultursektorn har ett egenvärde i kulturpolitiken; vi är en resurs utifrån demokratiaspekt och mångfaldsperspektiv. Sektorns kompetens och kunskaper ska inte undervärderas eftersom möjligheten till systemförändringar och utveckling av området minskas. Vi bidrar till att öka det folkliga inflytandet och vårt arbetssätt är öppet för allas deltagande.

För att ideella kulturorganisationer skall bedömas utifrån deras förutsättningar och adekvata kvalitetsbegrepp, krävs fördjupad kunskap om vår verksamhet. Vilka experter bedömer i dag kvalitén på verksamheter och projekt inom den ideella kultursektorn? Vilka metoder används för att mäta eller bedöma kvalitén på ideell kulturverksamhet? Vad är ett bra arrangemang? Vad skiljer ett bra ungdomsprojekt från ett dåligt? Vilka kvalitéer ska vi beakta om vi ställer ideell verksamhet mot ett professionellt projekt? Det här är bara några exempel på frågor som berör kvalitet och som behöver beaktas om verksamheter och projekt skall ställas mot varandra i fördelning av resurser.

När nu kulturpolitiken öppnar sig gentemot det civila samhället förväntar vi oss också att målet även kommer att innefatta barn och unga inom den ideella kultursektorn. Kulturpolitikens engagemang för barn och unga har hittills varit inriktad på kommunal verksamhet som musik- och kulturskolor, institutioner och kulturskapares arbetsmarknad. Barn och ungas verksamhet inom den ideella kultursektorn har sällan uppmärksammats. Ideell kulturalians önskar att perspektiven på barn och ungas rätt till kultur breddas och omfattar även rätt till kulturaktiviteter i skolan och på fritiden inom föreningslivet.

Kulturpolitik – en framtida arena för Ideell kulturallians

Ideell kulturallians är positiv till att det civila samhället och medborgarperspektivet uppmärksammas i kulturutredningen, propositionen och i samverkansutredningen. Vi ser en öppning mot ett erkännande av den ideella kultursektorn. Regeringen har uttalat en vilja där man säger att villkoren för det civila samhället som en central del av demokratin ska förbättras. Fyra dialoger med det civila samhället har genomförts under våren 2010 och enligt budgetpropositionen finns ambitionen att fortsätta dessa samtal. Ideell kulturallians kan i fortsättningen ta en större roll och ansvar i en fortsatt dialogprocess. Vi vill i högre utsträckning vara delaktiga i att skapa en närmare relation mellan civilsamhället och staten.

Utgångspunkten för regeringens dialogsamtal med ideella sektorn inom det sociala området var båda parter ömsesidiga beroende och del i samhällsutvecklingen. Dialogen skulle befästa och fördjupa den demokratiska funktion som idéburna organisationerna har.¹ Två nationella överenskommelser har slutits mellan regeringen, Sveriges Kommuner och Landsting och idéburna organisationer på det sociala och inom integrationsområdet. Ideell kulturallians ser värdet av en överenskommelse nationellt och på regional nivå inom kulturområdet. Både organisationerna och samhället skulle gynnas av en utvecklad samverkan mellan ideella kultursektorn och offentliga sektorer. Tydligare relationer nationellt och regionalt skapar förutsättningar för kvalitativa dialoger, långsiktiga och förutsägbara villkor för alla, ökat demokratiskt deltagande och inflytande i offentliga processer.

Anna-Karin Andersson
Projektledare

Peter Liljeros, Riksteatern, Britt-Marie Jobacker, Studieförbundet Vuxenskolan, Gunno Sandahl, Folkets Hus och Parker, Magnus Eriksson, Musikarrangörer i samverkan (MAIS)
Styrgrupp

¹ Dnr IJ2008/2110/UF Överenskommelsen (omarbetade version från Överenskommelse kansliet, oktober 2009)

Amatörkulturakademin

Svenska Amatörkulturakademin AKA är en nationell tanke-smedja med uppdrag att på olika sätt agera ambassadör, lobbyist och idéspruta för kultursektorns bredd. Akademiens övergripande syfte är att främja allas möjlighet att själva vara kulturaktiva. AKA bildades 2007 på initiativ av ax, Amatörkulturens samrådsgrupp samt studieförbunden ABF, BILDA, Folkuniversitetet, Medborgarskolan, NBV, SENSUS, Studiefrämjandet och Vuxenskolan.

Breddkulturens civilsamhälleliga röst

Hösten 2008 och våren 2009 genomfördes i Amatörkulturakademiens regi *Turnén för alla som älskar kultur*. Möten arrangerades på tio orter med representanter för lokal och regional kultur för att diskutera amatörkulturen, dess villkor och behov. Sammanlagt deltog cirka 250 personer. Ett brett dokumentationsmaterial insamlades och har sammanställts i en rapport, *Breddkulturens röst*, utgiven av Amatörkulturakademin. Turnén var som att sticka handen i en myrstack och förnimma hur det pulserar av liv. Breddkulturen finns överallt och växer sig allt starkare. I rapporten konstateras bland annat fakta som sammanfattas i nedanstående text.

Studieförbunden ses som en viktig resurs – samtidigt som man vill se dessa som en aktivare part än bara mellanhand, vilket alltför ofta är fallet. Viktigt är att se betydelsen av en närmare koppling mellan folkbildningen och civilsamhället inom kultursektorn, där det statliga stödet till folkbildningen, till skillnad

från det kommunala är ett hindrande problem i sig. Generellt efterlyses också mera kunskap i olika former: kulturpolitiska resurser och infrastrukturer, organisering och nätverkande, arrangemang och samordnanden.

De regionala, kulturpolitiska strukturerna och instanserna tycks amatörkulturens aktiva ha en abstrakt och avlägsen bild av. Här finns få direkta egna erfarenheter av ett utbyte. De egna organisationerna på amatörkulturområdet är också som regel svaga vad gäller den regionala nivån. Det behövs uppenbarligen mer av regional samverkan med direkt sikte på amatör- och breddkulturen.

Det finns bland de intervjuade en längtan efter möjligheter att uppleva verklig spetskultur.

Den allmänna uppfattningen är att gränsen mellan professionell kultur och amatörkultur är allt mer utsuddad. Man ser heller ingen motsättning mellan bredd- och spetskultur, men efterlyser ett ömsesidigt utbyte. Nya verksamhetsformer växer fram med spontanaktivism, öppnare arrangemang, kultur-evenemang och klubbkultur. Sociala medier skapar nya förutsättningar för vitalisering av samordning och marknadsföring, liksom kontaktsökande och arrangerande generellt.

Inom amatörkulturen finns ett omfattande entreprenörskap med en stor mängd amatörkulturellt aktiva och en stor tillväxtpotential. Det ideella engagemanget tycks också förändras i riktning mot att ha kulturaktivism som jobb. Var fjärde deltagare på turnéns möten vill helst ha sitt kulturengagemang som arbete och endast var tionde enbart i form av en fritidssysselsättning.

Den allmänt upplevda välviljan gentemot amatörkulturen står inte i paritet med det konkreta stöd som man uppfattar sig få. Det gäller ekonomiskt och materiellt, organisatoriskt och lokalmässigt, uppdragsmässigt och ansvarsmässigt. Man påpekar en snedfördelning av resursflödet inom kultursektorn till amatörkulturens nackdel och påtalar förekomsten av formella och stela bidragsregler. Det finns ett behov av mera flexibla och direkta former för stöd till lokal amatörkulturverksamhet. Amatörkulturens betydelse ses som underskattad med avsaknad av uppmärksammande och erkännande. Vad som i allmänhet efterlyses är mera av ekonomiska resurser och svängrum samt en större tillgång till ändamålsenliga lokaler, framförallt i storstäderna. Det finns även behov av personella resurser, anställda, ledare, instruktörer och coacher samt arrangörskapsstöd. En förbättring av relationerna till skolan önskas och möjligheter att få spela en större roll inom ramen för skolasatsningen och kulturen i skolan generellt. Relationen till de offentliga kulturinstitutionerna förefaller vara lågintensiva, inte tillfredsställande och med en upplevd känsla av bristande engagemang från institutionernas sida gentemot amatörkulturen. Här efterlyses även en mera jämlik samverkan med medel som är disponibla även för amatörkulturutövarna.

Hela kulturlivet inkluderat?

Amatörkulturen befinner sig i en situation mellan å ena sidan en omfattande kulturell aktivitet och stort ideellt engagemang – och å andra sidan osäkert läge med bristande resurser i olika former samt olika utvecklingshinder. Den ideella sektorn aktualiseras, samtidigt som en viktig plattform för breddkultur för spetskultur spelar en stor roll i det lokala kulturlivet. Ett exempel är Riksteatern som räknar med att ideellt arbete står för 1/3 av deras samlade årsarbetskraft. Amatörkulturen har, med alla sina aktiva och engagerade, en betydande potential som inte fullt ut får svängrum. Det är rimligt att amatör- och breddkulturen får spela samma roll inom ramen för den samlade kulturpolitiken som breddidrotten spelar inom den samlade idrottspolitik. Detta ger utrymme för amatör- och breddkulturen som aktiv och tydlig part i den rådande regionaliseringen och säkerställer ett civilsamhälleligt inflytande på kulturpolitiken.

Regionala institutioner är i dag inte fullt ut aktiva som stödjande samarbetspartners till amatörkulturen. De finns där, i allmänhet en aning diffust och passivt, men som regel inte påtagligt närvarande för amatörkulturens utövare. Dessutom är amatörkulturens egna regionala samordning relativt outvecklad. Situationen tycks alltså vara den att den regionala nivån är okänd mark för amatörkulturen och amatörkulturen tycks vara okänd mark för den regionala nivån. Den pågående regionaliseringen av kulturpolitiken och framtagandet av anknutna samverkansmodeller måste ta hänsyn till detta. Hela kultursektorn måste inkluderas när man tillämpar kulturpolitik över hela det kulturpolitiska fältet. Amatör- och breddkulturen behöver aktivt inneslutas i den samlade kulturplaneringen och få en egen roll att spela. Inflytandet i kultursamverkansprocessen måste även inkludera såväl nationell som regional och lokal nivå där centrala breddkulturella organisationer ges sitt legitima spelrum vid sidan av och genom det lokala och regionala.

När nu treåriga, regionala kulturplaner skall utvecklas och läggas till grund för kulturpolitikens regionalisering ska det ske i samverkan med kommunerna, det civila samhället och det lokala och regionala kulturlivet. Det råder en osäkerhet i vilken grad bredd- och amatörkulturen egentligen på allvar är inbjuden.

Kulturutredningen (SOU 2009:16) pekade på en roll för civilt samhälle och folkbildning, dock bara med svepande formuleringar som ”bör ta initiativ till”, ”bör ges tydliga direktiv till”, ”bör arbeta för att”, ”bör bjudas in att delta i”, utan någon riktig konkretion. Med en kulturpolitisk målformulering om att uttryckligen stödja och samverka med civilsamhällets organisationer inom kulturområdet hade mycket vunnits. Den civila sektorn lämnades också utanför när kulturpolitikens ”arkitektur” ritades upp. Detta får inte upprepas när de regionala kulturplanerna och tillhörande samverkansmodeller nu utvecklas. Kulturpropositionen Tid för kultur (2009/10:3) har inte bidragit

med något tydliggörande i sammanhanget och inte heller Kultursamverkansutredningen (SOU 2010:11) lämnar förslag på hur inflytandet ska tillgodoses. Kulturrådets rammodell för de regionala samverkansmodellerna (se Redovisning av uppdrag KU2010/961/KV) saknar också plats för bredd- och amatörculturens samverkansroll. Bland annat finns inte den bredd- och amatörculturella representationen i det samverkansråd på nationell nivå som föreslås. Inte heller finns bredd- och amatörculturområdet med i rammodellens disposition för vad de regionala kulturplanerna ska omfatta. Kanske hör detta ihop med att medel för bredd- och amatörculturen inte ingår i den statliga kulturpolitikens regionalisering och resursöverföring.

Samverkan kan i sammanhanget visa sig snarast bli ett samråd, åtminstone vad gäller den ideella sektorn och det så kallade kulturlivet (konstnärer och kulturskapare). Samråd betyder att man ges principiell rätt att yttra sig eller att på något sätt bli hörd – men inte alltid med någon form av operativt säte och stämman eller annan associerad beslutsmyndighet. Kulturförvaltningsreformen har inga starka förtecken och kan visa sig ha inbyggda, om än ej avsedda, problematiska begränsningar för en vidgad inklusion och deltagande från ideell sektor och lokalt kulturliv.

Vem eller vad som blir vinnare och förlorare med kulturpolitikens regionalisering hänger ihop med vem eller vad som blir inviterad till beslutsbord och vilka befogenheter som erbjuds. Det handlar här om reell närvaro samt ekonomiska och materiella betingelser för deltagande. Det är även viktigt med klara förutsättningar och ansvar för amatör- och breddkultur, liksom utrymmet och rollen för det civila samhällets ideella sektor och ideella engagemang på kulturområdet. En annan parameter är behovet av en infrastruktur med stabila grundresurser för att ge verksamhetsutrymme till ideella insatser samt utveckling av lokal och regional kulturverksamhet.

Lite oroväckande är att regionaliseringen uttryckt att det civila samhällets och folkbildningens roll får ta de former de kan. Eftersom civilsamhällets förutsättningar i de regionerna är väsentligt olika är det rimligt att stödformerna kan se olika ut i olika regioner. För en civilsamhällelig involvering och folkbildningsinriktning lämnas inga garantier och varken civilsamhälle eller folkbildning har nämnts i de kulturpolitiska målen. De har heller inte fått en uttalad struktur att verka inom, någon uttrycklig satsning eller klara uppdrag inom ramen för den kulturpolitiska omläggningen.

Amatör- och breddkulturen måste ses som en viktig del av kulturlivet och dess civilsamhälleliga röst, bland annat så som den visat sig under turnén *Alla som älskar kultur*. Man kan mot bakgrund av turnén och den röst som där talar understryka följande:

- › Det finns en rad utmaningar och behov av utvecklingsinsatser för att stärka amatörculturens förutsättningar i ett regionalt perspektiv,

- › det är nödvändigt med stöd och mobilisering för amatörkulturens samordning och organisering regionalt,
- › det bör från landsting/regioner och andra mellankommunala parter tas initiativ till fler forum för dialog med föreningsliv och amatörkultur,
- › det är av stor vikt att det civila samhället och amatörkulturen ges möjlighet till samverkan och utrymme när det gäller de regionala kulturutvecklingsplanerna.

Det är viktigt att de ideella krafterna får resurser att organisera sig med kontinuitet och samorganisation. Utan resurser till en grundstruktur kommer inte kraften i det ideella arbetet att kunna tas tillvara. Det behövs starka organisationer inom civilsamhället som kan kanalisera den ideella kulturaktiviteten och det ideella kulturengagemanget. Organisationerna bör få uppdrag, resurser och mandat i nivå med dess betydelse. I sammanhanget kan det bl.a. vara angeläget att plädera för vikten av konsulenter på regional nivå för amatörverksamheter samt genrer som saknar institutionell struktur och har stark förankring i de rörelser man samarbetar med.

Tid för kulturöverenskommelse

Det finns idag en mobilisering från den civilsamhälleliga sidan med en förgrening av nätverksbaserade sammanslutningar som Amatörkulturakademien, paraplyorganisationer som Ax och Mais, debattfora som Koalition för Kulturdebatt och operativt inriktade sammanslutningar som Ideell kulturallians och Civos. De vill ha en överenskommelse på kulturområdet i likhet med den som finns på det sociala området: överenskommelsen mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området och Sveriges Kommuner och Landsting (se regeringens skrivelse 2008/09:207)

En oro för att överenskommelser utifrån dessa principer skulle få en begränsande och styrande effekt förefaller inte motiverad. Om man menar allvar med ett civilsamhälleligt inflytande på kulturpolitiken, så är det inte bara Tid för Kultur utan också Tid för Kulturöverenskommelse med klart deklarerade uppdrag, mandat och ansvar, resursspridning och resursomfördelning till den ideella sektorns kulturverksamhet och kulturskapande roll som krävs. *Där kunskapen om kulturfrågorna finns, ska också besluten fattas.*

Lars Göran Karlsson

Medlem i Amatörkulturakademien, sociolog som är verksam vid Umeå universitet med inriktning mot kultursociologiska och kulturpolitiska frågor

Marika Lagercrantz

Ordförande i Amatörkulturakademien

Om samverkan, (de)centralisering och kulturpolitisk förändring

Jenny Johannisson är verksam vid Centrum för kulturpolitisk forskning, Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås. Hon är ordförande i styrelsen för SweCult och biträdande redaktör för tidskriften *Culture Unbound*, båda placerade vid Linköpings universitet.

Ett forskarperspektiv

I detta avsnitt presenterar jag några synsätt och begrepp som kan användas för att förstå den utveckling som lett fram till det som nu kallas kultursamverksansmodellen. Jag presenterar också en högst begränsad och tidsbunden analys av modellens utformning och genomförande hittills, vilket utmynnar i en identifikation av några av de samtida och framtida utmaningar som modellen aktualiserar. Det finns ingen omfattande, tidigare forskning att luta sig tillbaka på; jag vill hävda att det som hittills varit en blind fläck i gestaltandet av en nationell kulturpolitik – nämligen de stora kulturpolitiska åtaganden som kommunerna alltid påtagit sig och regionernas allt viktigare roll – också utgjort en blind fläck i forskningen om kulturpolitik. Liksom den statliga nivån hittills varit normen för den svenska kulturpolitiken, har statlig kultur-

politik utgjort fokus för forskningen. Men när insikten om kommuners och regioners kulturpolitiska betydelse blir större, ökar förhoppningsvis även det forskningsbaserade intresset för kommunal och regional kulturpolitik. I det här kapitlet kommer jag framför allt att hämta exempel från mina egna studier av kommunal och regional kulturpolitik, där särskilt Region Skåne används för att konkretisera mitt resonemang.¹

Förändringar i kulturpolitikens rumsliga organisation

Decentralisering har sedan 1974 utgjort ett ledord i svensk, och även nordisk, kulturpolitik.² För att kunna bedöma decentraliseringens utformning och konsekvenser på det kulturpolitiska området är det dock nödvändigt att synliggöra att begreppet kan betyda olika saker. En grundläggande distinktion kan göras mellan ekonomisk, politisk och kulturell decentralisering. Här utgår alla former från att det är den statliga nivån som på olika sätt delegerar makt till det som uppfattas som hierarkiskt underordnade nivåer i den politiskt-administrativa organisationen.³ *Ekonomisk decentralisering* avser delegationen av finansieringsansvar för kulturverksamheter. I den svenska, kulturpolitiska organisationen har det blivit självklart att stat och kommun står för ett huvudsakligen delat ansvar för denna finansiering. Landstingen har hittills stått för en mer blygsam ekonomisk insats, även om de nya regionerna bidragit till att förändra denna situation. Samma förhållanden har präglat den *politiska decentraliseringen*; det kommunala självbestämmandet med egen beskattningsrätt där kulturpolitiken utgjort ett i princip frivilligt åtagande från kommunernas sida, med huvudsakligt undantag av biblioteksområdet. Detta har inneburit att kommunerna bestämt över den egna verksamheten. Detsamma har förstås gällt även den landstingskommunala nivån, men i praktiken har landstingen mer kommit att utgöra verkställare av statliga kulturpolitiska initiativ än arenor för en mer självständig kulturpolitik. Landsting och regioner har varit viktiga aktörer för att uppnå den statliga nivåns målsättning om att uppnå *kulturell decentralisering*, det vill säga att åstadkomma en så rättvis fördelning som möjligt av kulturpolitiska resurser över hela landet.

Syftet med alla former av decentralisering är således att åstadkomma jämlikhet på det kulturpolitiska området. För att åstadkomma detta har den statliga kulturpolitiken präglats av ett synsätt där det utbud som ska distribueras

1 En jämförande studie av regionalt kulturpolitiskt identitetsbygge i Region Skåne respektive Västra Götalandsregionen, finansierad av Kulturrådets forskningsmedel, presenteras i Johannisson 2010. I min doktorsavhandling (Johannisson 2006) utforskade jag kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg.

2 Mangset 1995.

3 Kawashima 1997.

bör vara av ett så likartat slag som möjligt. Landstingen har således i första hand agerat som förmedlare av ett utbud som den statliga nivån haft bestämmanderätt över och som därmed kommit att präglas av ett likriktat fokus på institutionsbunden verksamhet. Hittills har den landstingskommunala nivån varit utsatt för det som kan benämnas *dekoncentration*. Det innebär utlokalisering av statlig styrning till regional nivå snarare än decentralisering, det vill säga överlåtande av faktisk bestämmanderätt.⁴ Den så kallade ”kulturpåse”, som under perioden 1999-2009 tillämpades för Region Skåne avseende fördelningen av statliga bidrag till regional kulturverksamhet, är ett tydligt uttryck för dekoncentration. Kulturpåsen innebar att den statliga nivån fortsatt bestämde vilka verksamheter som var berättigade till statliga bidrag, medan regionens uppdrag framför allt bestod av att administrera fördelningen av nämnda bidrag.

Den nya samverkansmodellen präglas av ett annorlunda synsätt på innebörden av både politisk och kulturell decentralisering. Det nya synsättet, som består av ett fokus på olikhet och asymmetri snarare än likformiga lösningar i hela landet, framkommer tydligt i 2009 års Kulturutredning.⁵ Det har också kommit att genomsyra den efterföljande kulturpolitiska propositionen, liksom Kultursamverkansutredningen. Skiftet till fokus på mångfald och olikheter har också tydligt bejakats och anammats i svenska regioner: i den remissversion av Region Skånes regionala kulturplan som publicerades i början av september, anges att ett av syftena med samverkansmodellen är att ”ge utrymme för asymmetri och flexibilitet”.⁶ Politisk decentralisering, det vill säga den ökade makten över det kulturpolitiskt beslutfattande som den nya samverkansmodellen förväntas medföra för regionernas del, antas således inte enbart svara bättre mot det ekonomiska ansvar som ekonomisk decentralisering alltid inneburit för både regioner och kommuner. Den antas också ge större möjligheter att påverka själva innebörden av kulturell decentralisering; att sådan decentralisering kan komma att syfta till likvärdighet snarare än likformighet.

En viktig fråga som infinner sig efter denna lägesbeskrivning är huruvida den nya samverkansmodellen faktiskt kommer att resultera i decentralisering snarare än i dekoncentration. Eller, som Svensk Scenkonsts förbundsdirektör Sture Carlsson formulerade i ett inlägg i en musikpolitisk debatt anordnad av Sveriges Radios program ”Mitt i musiken” i början av september: i vilken utsträckning är den nya samverkansmodellen en administrativ reform snarare än en reell förändring av kulturpolitikens inriktning? För närvarande, innan modellen prövats och utvärderats, är frågan förstas omöjlig att besvara.

4 Kawashima 1997; Mangset 1995.

5 T.ex. SOU 2009:16, del 2, s. 270.

6 Region Skåne 2010, s. 5.

Från den statliga nivån har dock tydliga signaler givits; samverkansmodellen innebär inte att den statliga nivån släpper i från sig kontrollen över de statliga bidragen. Det är, som olika representanter för den statliga nivån hela tiden markerat, inte fråga om någon skatteväxling. I Kulturrådets riktlinjer för utformningen av de regionala kulturplanerna, framgår tydligt att det är den statliga nivån som beslutar om kriterier för den statliga bidragsgivningen – även om en dialog kring kriterierna ska föras med regionerna, som i sin tur ska grundas i dialog mellan region, kommuner, kulturliv och civilsamhälle.⁷ Särskilt intressant blir då hur regionerna och landstingen väljer att utforma sina respektive regionala kulturplaner. Samverkansmodellen rör formellt endast de statliga bidragen till regional kulturverksamhet. De områden som bidragen kan gälla är avgränsade till professionell teater-, dans- och musikverksamhet, museiverksamhet, konst- och kulturfrämjande verksamhet, arkivverksamhet, filmkulturell verksamhet med särskild inriktning mot barn och unga, hemslöjdsfrämjande verksamhet samt biblioteksverksamhet. Den regionala kulturplanen utgör i dessa hänseenden också en bidragsframställan till Kulturrådet. Ett sätt att utforma kulturplanen är att enbart fokusera på de verksamheter som inkluderas i denna bidragsframställan. Detta tillvägagångssätt kan vara en strategi för att gentemot den statliga nivån framhålla att det endast är den regionala verksamhet som erhåller statliga bidrag som den statliga nivån kan ha synpunkter på. Region Skåne har dock, liksom flertalet övriga regioner och landsting som deltar i samverkansmodellens första vända, valt en annan väg: Skånes kulturplan tar ett helhetsgrepp på regionens kulturpolitiska målsättningar, åtgärder och utbud. Region Skånes strategi består av en presentation av en helhetsbild och inkluderar områden som folkbildning, kultur och hälsa respektive kultur och näringsliv. Därmed tar regionen makten över den regionala kulturplanen, i stället för att den blir identisk med statligt understödd verksamhet.

Region Skånes strategi sätter också tydligt fingret på en annan viktig fråga som handlar om huruvida decentraliseringsbegreppet egentligen räcker till för att beskriva förändringarna i den svenska kulturpolitiska geografin. Decentraliseringsbegreppet utgår ju från det statliga perspektivet och från att resurser ska överföras från ett tydligt centrum till lika tydliga periferier. Regionernas förändrade roll i den svenska kulturpolitikens rumsliga organisation handlar dock lika mycket om att regionerna *tar* sig makt som att de *får* den av staten. Det är rimligt att makten över fördelningen av statliga bidrag huvudsakligen ligger hos den statliga nivån, men det är lika rimligt att makten över den regionala och kommunala kulturverksamheten huvudsakligen ligger hos just regioner och kommuner. Rörelsen mot en mer asymmetrisk kulturpolitik genereras således lika mycket underifrån som uppifrån och utgår från en

7 Statens kulturråd 2010.

polycentrisk karta över Sverige, där centrum och periferi inte längre är lika enkelt identifierbara, eller snarare: att det skiftar beroende på kontext vad som utgör centrum och periferi. En mer polycentrisk organisation ifrågasätter också den traditionella rollfördelningen i svensk kulturpolitik. Det innebär att staten traditionellt stått för ett konstnärligt producentperspektiv, medan kommunerna representerat ett kulturinriktat medborgarperspektiv med den regionala nivån som intermediär dem emellan. Det som särskilt de nya regionerna vill åstadkomma är att på regional nivå kunna ägna sig åt båda dessa perspektiv. Från ett utövarperspektiv ter det sig därför som ett rimligt krav att regionerna i samband med samverkansmodellens genomförande på ett tydligare sätt identifierar och bedriver en egen konstnärspolitik. Från ett kommunalt perspektiv ter det sig lika rimligt att den regionala nivån tydligare beaktar kulturverksamhet i bred mening. Jag uppfattar att det i i Region Skåne – liksom i flera andra regioner och landsting – finns ambitioner om att leva upp till båda dessa krav. I det följande avsnittet försöker jag skissera några av de krockar mellan olika perspektiv som genomförandet av samverkansmodellen kan tänkas generera.

Målet för samverkansmodellen: konsensus eller mångfald?

Under perioden 2007–2009 genomförde jag en jämförande studie av regionalt kulturpolitiskt identitetsbygge i Region Skåne och Västra Götalandsregionen. Fokus låg inte på att bedöma utfallet av kulturpolitiken i respektive region, utan på att belysa olika förhållningssätt till en förstärkt regional nivå i den svenska kulturpolitikens rumsliga organisation. Därför intervjuade jag den kulturpolitiska ledningen – inte bara i regionerna, utan även på Kulturrådet, Sveriges Kommuner och Landsting samt i en kommun i vardera region. I kombination med kulturpolitiska styrdokument, utgjorde intervjuerna underlag för min identifikation av tre olika perspektiv på den förstärkta regionala nivån: ett statligt, regionalt och kommunalt perspektiv. Ett bakomliggande resultat var således att de avgörande skillnaderna gick mellan de olika nivåerna, snarare än mellan olika enheter på samma nivå. I det följande försöker jag sammanfatta skillnaderna mellan de olika perspektiven i relation till fyra möjliga krockar som kan tänkas uppstå i genomförandet av samverkansmodellen. Dessa krockar gäller: 1) frågan om kulturens egenvärde i relation till kulturens instrumentalisering, 2) frågan om armslängdsprincipens tillämpning, 3) frågan om kulturpolitikens egenvärde i relation till andra politikområden och samhällssektorer samt 4) frågan om huruvida samverkansmodellen innebär decentralisering eller recentralisering.

Kulturens egenvärde i relation till kulturens instrumentalisering

Ovan påstår jag att den statliga kulturpolitiken huvudsakligen tillämpat ett konstnärligt producentperspektiv på det kulturpolitiska området, vilket innebär att den statliga nivån haft som huvudmålsättning att garantera ett utbud av hög konstnärlig kvalitet. Det är detta utbud som från det statliga perspektivet ska distribueras till hela landet och hela befolkningen. Avgörande blir då vilken betydelse som tilldelas ”hög konstnärlig kvalitet”. I den västerländska traditionen har detta kvalitetsbegrepp sedan 1800-talet varit tydligt kopplad till föreställningen om konstnärlig autonomi. För att skapa god konst måste det konstnärliga utövandet stå fritt från extern påverkan, oavsett om denna påverkan är av politiskt eller ekonomiskt slag. Konsten måste ha ett egenvärde, det vill säga inte motiveras utifrån något annat än sina egna inneboende estetiska värden, för att besitta hög kvalitet. Att i ett kulturpolitiskt sammanhang bevara denna autonomi och detta egenvärde blir direkt problematiskt: hur kan man bevara konstens egenvärde, samtidigt som offentliga medel till kultur motiveras med hänvisning till att konsten skapar ett mer demokratiskt samhälle, mer bildade medborgare och – sedan ca 20 år tillbaka – även ekonomisk tillväxt? På den statliga nivån har man löst detta dilemma genom att alltid först markera att konsten har ett egenvärde, för att därefter övergå till hur man tänker använda konsten för att uppnå vissa politiska målsättningar. Denna tradition har i hög utsträckning överförs även till regional och kommunal kulturpolitik. Allra först i Region Skånes strategiska kulturpolitiska inriktning står till exempel: ”Konstnärens och det konstnärliga uttryckets frihet ska värnas och stödjas också när det utmanar och provocerar rådande normer. Kulturinstitutionernas professionella integritet är en förutsättning för en dynamisk utveckling av hela kultursektorn”.⁸ Samtidigt anges i den kulturpolitiska visionen att ”kulturen ska upplevas som en kraft som bidrar till individens och samhällets utveckling och välfärd”.⁹ Liknande, till synes paradoxala, formuleringar finns som sagt i de flesta kulturpolitiska styrdokument på statlig, regional och kommunal nivå.

Att det statliga, regionala respektive kommunala perspektivet bygger på delvis olika synsätt på nämnda problematik har dock framkommit i mina intervjustudier. Där statliga och regionala kulturpolitiska företrädare fortsatt ser distinktionen mellan instrumentell och icke-instrumentell kulturpolitik som viktig att hela tiden markera, gäller inte detta för de kommunala företrädarna. Det betyder inte att kommunal kulturpolitik nödvändigtvis är mer instrumentell än regional och statlig, utan snarare att distinktionen inte framställs som relevant på kommunal nivå. All politisk handling är i grun-

8 Region Skåne 2010, s. 2.

9 Ibid., s. 1.

den instrumentell; politik handlar om att uppnå vissa mål genom att använda vissa medel, där kultur används som medel oavsett om målen är tillväxtorienterade eller demokratorienterade. Det verkar som att detta förhållande blir tydligare i kommunerna, där det övergripande målet om att utveckla kommunen i positiv riktning genom samverkan mellan olika politikområden känns mer självklart. Sveriges Kommuner och Landsting tar fasta på detta i sitt kulturpolitiska positionspapper från 2009, när organisationen vill ta avstånd från dikotomiseringen mellan instrumentell och icke-instrumentell kulturpolitik.¹⁰

Att det statliga, regionala respektive kommunala perspektivet skiljer sig åt i hur denna fråga hanteras kan möjligen skapa krockar i genomförandet av samverkansmodellen. Situationer där till exempel en viss kommun vill föra fram en verksamhet som regionen uppfattar som alltför instrumentell, kan bidra till konflikter mellan kommun och region. Exempel på detta finns inom turismområdet, som också tydliggör att anklagelsen om instrumentalisering nästan alltid är liktydig med anklagelsen om att kultur används som redskap för att skapa ekonomisk tillväxt. På turismområdet blir de negativa konsekvenser som kritikerna mot samverkansmodellen lyfter fram ofta tydliga: ekonomisk vinst prioriteras över ett mångfacetterat utbud och turister prioriteras framför bosatta. Samtidigt är den avgörande frågan för många svenska kommuner att få människor att bli intresserade av – och i förlängningen flytta till – kommunen. Detta ligger också i regionernas intresse, som därför måste balansera mellan kultur som attraktionsfaktor och varumärke och kultur som konst och brett deltagande.

Armslängdsprincipens tillämpning

I Samverkansutredningens förslag till utformning av den nya modellen för fördelning av statsbidrag, anges först att statens utgångspunkter för bidragsgivning är trefaldigt: det ska bidra till att utveckla en kulturell infrastruktur, det ska främja regional mångfald och det ska säkerställa kulturutövarnas arbetsvillkor. Därefter följer en lika viktig formulering:

I dialogen med den kommunala nivån [landsting och primärkommuner] bör Statens kulturråd hävda principen om armslängdsavstånd som utgångspunkt för bidragsfördelningen. Detta innebär att konstnärliga beslut inte bör fattas på politisk nivå utan överlätas till ämnesexperter.¹¹

Formuleringen är viktig av flera skäl. För det första frångår förslaget den hittillsvarande traditionen av att den statliga nivån inte ska reglera organisationen av kulturpolitisk verksamhet på regional och kommunal nivå. För det

¹⁰ Sveriges Kommuner och Landsting 2009, s. 20.

¹¹ SOU 2010:11, s. 12.

andra är det högst oklart vad som egentligen avses med ”principen om armslängdsavstånd”. Den norske kulturpolitikforskaren Per Mangset konstaterar i en jämförande studie av principens tillämpning i ett urval västeuropeiska länder, att principen ska betraktas som ett kontinuum snarare än en absolut princip.¹² Mangset argumenterar för att det egentligen bara är Storbritannien som genomfört principen, och då bara på begränsade led i organisationen för offentligt stöd till konstnärlig verksamhet. Den svenska statliga kulturpolitiken tillämpar i stället en mer uppbländad variant där till exempel Kulturrådets uppdrag i hög utsträckning styrs av Kulturdepartementets beslut om stödåtgärder. Bilden blir förstås än mer komplex om de regionala och kommunala nivåerna inkluderas; kan någon form av armslängdsprincip egentligen tillämpas i dessa politiskt-administrativa organisationer som helt saknar myndigheter – och där den politiska representationen sträcker sig långt ut i verksamheternas styrelser? Och vad avses egentligen med ”ämnesexperter” i utredningens formulering, är det tjänstemän eller utövare?

I Region Skåne experimenteras just nu med regionala referensgrupper, bestående av representanter för konst- och kulturliv. De har ingen beslutsmyndighet, men deras synpunkter ska tas i beaktande under beredningen inför beslut i den regionala kulturnämnden. Även om detta är ett steg i den statliga kulturpolitikens riktning, är det trots allt bara ett litet steg. Och situationen i kommunerna ser inte alls likadan ut; i Sveriges tre storstäder har man länge tillämpat liknande typer av referensgrupper som i Skåne, men i de flesta andra kommuner lyser de med sin frånvaro. Detta betyder dock inte på något enkelt sätt att kommunala kulturpolitiker griper in i det konstnärliga innehållet – exempel på sådant beteende finns på samtliga politiska nivåer, men det är fortfarande ganska ovanligt och när det händer väcker det i regel stor debatt. En grundläggande konsensus mellan de olika nivåerna verkar finnas om att det konstnärliga innehållet inte får utsättas för direkt politisk styrning. Samtidigt är styrning kännetecknande för all politik. Om styrning betraktas i mer indirekta termer innebär till exempel alla budgetbeslut en styrning av konstnärligt innehåll, då det möjliggör viss verksamhet och inte annan. Här tillkommer också ytterligare en form av decentralisering, nämligen den horisontella.¹³ Genomslaget av New Public Management i offentlig politik och förvaltning har inte bara medfört en ökad resultatorientering, utan även att verkställandet av offentliga tjänster i ökad utsträckning överläts åt privata aktörer. Den svenska offentliga organisationen har därför i dag större marknadsorienterade inslag, där mål som rör ekonomisk vinst också har potentiellt styrande effekter på konstnärligt innehåll.

12 Mangset 2009.

13 Kawashima 1997.

Kulturpolitikens egenvärde och kulturpolitiken som aspektpolitik

Om det statliga respektive regionala perspektivet ligger nära varandra avseende synen på konstens egenvärde och behovet av armslängdsprincip, går de delvis isär i sin syn på kulturpolitikens uppgift och utformning. Den nya samverkansmodellen ställer krav på en förbättrad samverkan. Det gäller inte bara mellan olika politiska nivåer, utan även inom dessa nivåer – mellan olika politikområden och mellan politiskt-administrativ organisation och omvärld, i första hand kulturliv och civilsamhälle. Det samverkansråd som upprättats på statlig nivå för att under Kulturrådets ledning agera motpart i förhandlingarna med regionerna är ett exempel på hur även den statliga nivån måste anpassa sig till ett mer gränsöverskridande arbetssätt. Ett sådant arbetssätt är i regionerna och kommunerna vardag – och då inte bara inom det kulturpolitiska området, utan även avseende relationen mellan kulturpolitik och till exempel regional utveckling. Den aspektpolitik som 2009 års kulturutredning argumenterade för, där kulturpolitiken ska genomsyra alla politikområden, är således i vissa delar redan genomförd på kommunal och regional nivå, medan den ur ett statligt perspektiv framstår som fortsatt problematisk. Då är ändå tanken inte ny; tydliga paralleller finns mellan 1972 års Kulturutrednings tankar om kulturpolitiken som ”social miljöpolitik” och den aspektpolitik som förs fram i 2009 års Kulturutredning.¹⁴ Dock har ett visst skifte i fokus skett från 1972 och 2009, där tyngdpunkten i dag ligger mer på kulturpolitikens kopplingar till näringspolitik än dess kopplingar till socialpolitik.

Detta skifte kan sättas i relation till etableringen av hållbar samhällsutveckling som modell för i första hand regionernas verksamhet. Hållbar samhällsutveckling bygger på tanken om att ekonomiska, miljömässiga och sociala aspekter på utveckling inte kan eller bör separeras från varandra. Kulturpolitikens uppdrag i denna modell har alltmer kommit i fokus för både regioner och kommuner, vilket också Sveriges Kommuner och Landstings kulturpolitiska positionspapper från 2009 tar fasta på. Modellen ifrågasätter kulturpolitikens egenvärde, på så sätt att modellen utgår från att politiken bedöms utifrån dess resultat, snarare än utifrån dess områdestillhörighet. I Sverige finns tydliga exempel på kulturpolitik som inte bedrivs i kulturpolitikens namn, utan kanske snarare i den regionala utvecklingspolitiken. Även om kulturverksamheter skulle göra en högre prioritering vad gäller mottagandet av offentligt stöd, än från vilket område detta stöd kommer, finns en risk att grundläggande kulturpolitiska regler går förlorade. Olika politikområden vägleds av olika regler och det finns anledning till oro för att de mer tillväxtorienterade argument som vägleder regional och kommunal politik avseende till exempel näringslivs- och turismverksamhet, tillåts att dominera

14 Frenander 2009.

kommunal och regional kulturpolitisk verksamhet i för hög utsträckning. Att den statliga nivån tycks hålla fast vid en mer sektorsbunden syn på kulturpolitik kan därför ses som problematiskt ur samverkansperspektivet. Men det kan också finnas en stor poäng i att en stark aktör håller fast vid ett perspektiv som inte är i första hand tillväxtorienterat. Min poäng är här också att det kanske är bra att perspektiven skiljer sig något mellan de olika politiska nivåerna; skilda perspektiv som ibland befinner sig i konflikt skapar kanske bättre grgrund för kulturpolitisk utveckling än ytlig konsensus.

Samverkansmodellen – decentralisering och recentralisering

Som jag antytt ovan innebär inte samverkansmodellen att den statliga nivån släpper kontrollen över fördelningen av statliga bidrag. Etableringen av till exempel Region Skåne som en stark, kulturpolitisk aktör har inte resulterat i en radikal förändring av kulturpolitikens inriktning. I fortsättningen står distributionen av konstnärlig verksamhet, företrädesvis i institutionsform, i fokus för regionens kulturpolitik. Det finns också anledning att tro att detta kommer att ändras i och med genomförandet av samverkansmodellen, då den statliga respektive regionala nivån verkar prioritera nämnda verksamhet. Där stat och region således verkar prioriteringsmässigt överens, uppstår legitimeringsproblem i relationerna till den kommunala nivån. Ur ett kommunalt perspektiv betraktas en förstärkt regional nivå å ena sidan som positiv, då den ses som ett uttryck för den politiska decentralisering som ligger kommunerna varmt om hjärtat. Å andra sidan innebär den prioriteringsmässiga samstämmigheten mellan stat och region att regionerna potentiellt utgör ett uttryck för recentralisering ur ett kommunalt perspektiv. En reform som skulle involvera även ett ökat medbestämmande för kommunerna, kan i stället innebära att regionerna får mer makt över kommunal kulturpolitik; att regionen blir en ny stat, fast på regional nivå. För även om hållbar samhällsutveckling länge utgjort modellen för regionerna, är det i kommunerna som modellen att arbeta gränsöverskridande faktiskt genomförts ända från början. De få större kommuner som haft en direktkontakt med den statliga nivån med anledning av statligt understödda kulturverksamheter är tveksamma till att nu i stället hänvisas till regionen. Från de kommunala och regionala kulturverksamheternas perspektiv innebär modellen en ökad direktkontakt med kommunernas och regionernas politiker och administratörer, vilket befaras medföra en ökad risk för politisk styrning – jämför resonemanget om armlängdsprincipen ovan.

Sedan Samverkansutredningen presenterades i februari i år, har Region Skåne arbetat mycket aktivt med att tydligare involvera kommunerna i den regionala kulturpolitiken. Genom att utnyttja existerande samverkansforum, såsom delregionala beredningar och regionala Kulturparlament, verkar

dialogen ha successivt fördjupats och förbättrats på relativt kort tid. Region Skånes val att ge en helhetsbild i den regionala kulturplanen, snarare än att presentera endast de verksamheter som förväntas få statligt stöd, kan tyckas vara en god strategi för att så många kommuner som möjligt ska känna sig inkluderade. Samtidigt kan en sådan strategi vara problematisk, då den döljer de prioriteringar som ändå måste göras och som kommer att leda till missnöje i flera kommuner. Att försöka dölja det faktum att det finns olika synsätt, och att all kulturpolitik bygger på inneslutande av viss verksamhet och uteslutande av annan, är vanligt i svensk kulturpolitik. Kompromissbaserad konsensus är nödvändigt i vissa förhandlingssituationer, men det är viktigt att denna typ av konsensus inte tas för given i andra sammanhang. Annars kan den potentiellt viktigaste förändringen av svensk kulturpolitik på 35 år resultera just i en administrativ reform, snarare än en förändring av kulturpolitikens inriktning.

Avslutande kommentarer

I detta kapitel har jag försökt beskriva några av de kulturpolitiska utmaningar som den nya samverkansmodellen genererar, eller snarare, synliggör: de potentiella konflikter jag skisserat är inte nya i svensk kulturpolitik, men de har inte aktualiserats på ett så tydligt sätt på länge. Detta kanske är en av de långsiktigt allra största vinsterna med samverkansmodellen, det vill säga att den synliggör de olika perspektiv som gömmer sig bakom en konsensus som ofta tas för given. En anledning till att bilden av konsensus vuxit sig så stark, är att olika politiska nivåers kännedom om varandras verksamheter är relativt sparsamma. Därtill har det statliga perspektivet tillåtits dominera framställningarna av vad nämnda konsensus består i. Därför blir samverkansmodellen potentiellt en bärare av periferiernas uppror mot kulturpolitikens förmenta centrum.

Men som jag redan konstaterat finns alldeles för lite kunskap om de konflikter och konsekvenser som samverkansmodellen kommer att få. Därför är det av avgörande betydelse att samverkansmodellens genomförande på olika sätt och från olika perspektiv följs upp och utvärderas. Region Skåne arbetar mycket målmedvetet med att utarbeta kriterier och metoder för utvärdering, precis som även Kulturrådet förväntas göra. Men det är viktigt att de olika perspektiv som samverkansmodellens parter representerar också vägs mot varandra och sätts i relation till mer övergripande konsekvenser för den svenska kulturpolitiken. Den kunskap som genereras inom det kulturpolitiska systemet måste också i ökad utsträckning kompletteras med kunskap producerad av forskarsamhället. Särskilt viktigt är här att gå utanför Sveriges gränser och ta internationella jämförelser till hjälp för att bedöma vad samverkansmodellen egentligen handlar om. Även inom Sverige ser kommunala

och regionala kulturpolitiska strategier väldigt olika ut på olika platser och det är viktigt att inte generalisera på lösa grunder. Själv har jag hittills studerat de två största och mest etablerade regionerna i Sverige, som både resurs- och kompetensmässigt befinner sig i ett helt annat utgångsläge än mindre regioner och traditionella landsting.

Oavsett vem som producerar kunskapen, är det viktigt att skilja på olika typer av decentralisering – ekonomisk, politisk, kulturell – för att kunna tydliggöra målet med samverkansmodellen och därmed också underlätta uppföljning och utvärdering. Om inte målen med reformen tydliggörs, blir det mycket svårt att bedöma vad det är som ska följas upp och utvärderas. Därtill är det viktigt att utveckla alternativa begrepp till decentralisering, som bättre förmår fånga upp att samverkansmodellen både är ett resultat av och ett uttryck för regionernas (och kommunernas) ökade självständighet i svensk kulturpolitik.

Referenser

- Agnew, John (2002). *Making Political Geography*. London: Arnold.
- Frenander, Anders (2009). "Kan kulturpolitik vara miljöpolitik? Eller; kan miljöpolitik vara kulturpolitik?". Paper presenterat vid *Kultur-Natur: Konferens för kulturstudier i Sverige 2009*, ACSIS, Linköpings universitet, 2009-06-15–17.
- Jensen, Christian (2002). *Maktens språk och språkets makt: Om hur Västra Götalandsregionen blev till*. Göteborg: Kompendiet. Diss.
- Johannisson, Jenny (2006). *Det lokala möter världen: Kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg*. Borås: Valfrid. Diss.
- Johannisson, Jenny (2010). *Förändringar i kulturpolitikens geografi*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Kawashima, Nobuko (1997). "Theorising Decentralisation in Cultural Policy: Concepts, Values and Strategies". *International Journal of Cultural Policy*, vol. 3, nr 2, s. 341-359.
- Mangset, Per (1995). "Kulturpolitiska modeller i Vest-Europa". Kulturårboka. Oslo: Det Norske Samlaget, s. 12-41.
- Mangset, Per (2009). "The Arm's Length Principle and the Art Funding System: A Comparative Approach. Pyykkönnen, Miikka & Sokka, Sakkarias (red.), What About Cultural Policy: Interdisciplinary Perspectives on Culture and Politics. Jyväskylä: Minerva Kustannus, s. 273-297.
- Region Skåne (2010). *Regional kulturplan för Skåne 2011-2012: Remissversion*. Dnr: 1001255.
- SOU 2009:16. *Betänkande av Kulturutredningen*.
- SOU 2010:11. *Spela samman: En ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet*.
- Statens kulturråd (2010). *Redovisning av regeringsuppdrag (KU2010961/KV) om förberedande insatser med anledning av en ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet*. Stockholm: Statens kulturråd. Dnr: KUR 2010/3140.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2009). *Positionspapper: Kultur i det hållbara samhället*.

Vart är kulturpolitiken på väg?

Keith Wijkander var huvudsekreterare i Kulturutredningen 2007–2009. Han har tidigare varit överantikvarie vid Riksantikvarieämbetet och överintendent vid Statens Maritima museer. För närvarande är han verksam som organisationskonsult för bl.a. kommuner och landsting.

Det har gått snart två år sedan Kulturutredningen presenterade sina förslag.¹ Remisser, propositioner, utskottsbetänkanden och nya utredningar har redan hunnit skrivas i flera varv. Regionerna och landstingen i den första omgången för den nya kultursamverkan med staten² står – efter ett intensivt förberedelsearbete – färdiga att börja förhandla med Kulturrådet om statsbidraget.

Till SKL:s skrift om den nya regionala kulturpolitiken har jag ombetts att göra en sammanfattande kommentar där utredningens ambitioner och bevekelsegrunder bakom ”portföljmodellen” sätts i relation till den fortsatta utvecklingen. Hur tänkte Kulturutredningen och hur har det gått med dess idéer?

1 Kulturutredningen SOU 2009:16

2 Kulturutredningen kallade modellen för ”Portföljmodellen”, den efterföljande utredningen gav den namnet ”Kultursamverkansmodellen” och i budgetpropositionen 2010/11:1 heter den nu kort och gott ”Samverkansmodellen”

Kulturutredningen

Kulturen i samhället utvecklas och förändras. Därför behöver också sättet att se på och uppfatta kultur förändras och utvecklas. Men det är ingen självklarhet att kultursynen automatiskt följer med sin tid. När samhällsomvandlingen går snabbt kan människor behöva hålla fast vid idéer, normer och värderingar som skapar kontakt med det man lämnar bakom sig.

När regeringen år 2007 tillsatte en utredning med uppgift att göra en grundläggande översyn av kulturpolitiken, var det därför rimligt att anta att uppdraget refererade till en upplevelse av att den kultursyn som behärskade politiken inte längre stod i samklang med samhällets utveckling i övrigt. Kulturutredningens direktiv handlade om politikens inriktning, inte om dess teknikaliteter.

Kulturutredningen arbetade därför utifrån hypotesen att vi i 00-talet hamnat i en situation där kulturpolitik och kultursyn hade kommit att bli drivankare med fäste i det samhälle som Sverige alldeles uppenbart i övrigt länge varit på väg lämna. 1974 års kulturpolitik präglades i allt väsentligt av industrisamhällets värderingar och kultursyn. Den kom till just i det skede när Sverige började bryta upp från den samhällsformen.

Denna hypotes tyckte vi också väsentligt bekräftades i utredningens s.k. grundanalys. Utredningens förslag till förändringar av kulturpolitiken ska därför helt och hållet läsas som ett ”recept” på hur den skulle kunna få en inriktning som bättre stämde med 00-talet. Framför allt uppfattade vi det som att sättet att betrakta kultur som något mycket specifikt, som vuxit fram under 1900-talet och som i så hög grad fortfarande präglar den statliga kulturpolitiken, inte hörde hemma i vår tid. Många av utredningens förslag handlade därför om att hitta ut ur den ”bubbla” där politiken nu länge befunnit sig.

Motiven för portföljen 1: Att bryta ett ofruktbart rollspel som hindrade kulturpolitikens utveckling och förnyelse

Detta är den idémässiga bakgrunden till förslaget om portföljmodellen. Vi drog slutsatsen att 1970-talets modell för statsbidrag till de regionala kulturinstitutionerna hade överlevt sig själv.

Bidragssystemet skapades i det uttalade syftet att stimulera fram ett regionalt, landstingsbaserat intresse för kulturpolitiska frågor. Politiken utgick i hög grad från att kultur skulle distribueras till medborgarna från de konstnärliga och kulturella centrum där den tänktes producerad³ och i det sammanhanget skulle de regionala institutionerna få en strategisk roll. Det var en av hörnstenarna i 1974 års kulturpolitik. Tanken var att staten skulle gå

3 Jfr Jenny Johannisson's bidrag till denna skrift där Johannisson pekar på hur kulturpolitiken dominerats av ett konstnärligt producentperspektiv.

in med bidrag till regionala kulturinstitutioner som successivt skulle trappas upp och som landstingen skulle matcha. När institutionsstödet väl var integrerat i landstingspolitiken, skulle staten kunna dra sig ur.

Men utvecklingen blev annorlunda och 80-talets försämrade offentliga finanser gjorde att drömmarna om en ekonomiskt expansiv, regional kulturpolitik kom på skam. Statsbidraget blev kvar och som så ofta i denna typ av situationer, hittades nya skäl till att detta nog ändå var en bra ordning – staten fick rollen av institutionernas ”garant”, relaterat till de kulturpolitiskt sett inte fullt pålitliga landstingen.

Så vande sig parterna vid ett sorts rollspel som inte pekade framåt. Statsbidragen var specialdestinerade ned till den enskilda institutionen och kravet på landstingens motprestation gjorde att dess kulturbudget till stora delar detaljstyrdes av statsbidraget. Rollspelets logik gav då för handen att landstingens energi riktades mot att minska den statliga detaljstyrningen mer än att utveckla den egna politiken – vilket byggde på föreställningen om att staten måste ”garantera” institutionerna.

Att det fanns särskilda statsbidrag till enskilda och ganska små institutioner etablerade bilden av att kulturpolitiken handlade om detaljfrågor. På 1990-talet infördes t.o.m. bidrag till enskilda s.k. konsulenttjänster för diverse ändamål. Att landstingen lät sin personalrekrytering styras av specialdestinerade statsbidrag på 100 000-kronorsnivån visar att bägge parter hade accepterat föreställningen att kulturpolitiken handlade om små enskildheter.

Vi uppfattade detta som ett uttryck för ett politikområde i stagnation. Utredningen lade sig särskilt vinn om ge rättvis erkänsla och uppmärksamhet åt allt positivt som åstadkommits inom politikens ram, men likväl måste den konstatera att kulturpolitiken jämfört med många andra politikområden präglats av en påfallande brist på utveckling. Den tycktes i stället ofta handla om att variera redan etablerade teman.

Mot den här bakgrunden framstår förslaget om portföljmodellen förhoppningsvis som både logiskt och självklart. Den enkla grundtanken är att *den som inte får ansvar heller inte är benägen att ta ansvar medan den som betros med ansvar blir benägen att ta ett större ansvar*. Det gällde att lämna den ordning där landstingen uppfattade sig som detaljreglerade utförare av en statlig politik. Om landstingen kunde se egna vinster med att utveckla en kulturpolitik för den egna regionen, ja då skulle också politiken kunna börja växa i det regionala sammanhanget.

Här spelade regionbildningarna i Västra Götaland och Skåne utredningen i händerna. Det faktum att särskilt Region Västra Götland redan hade börjat arbeta offensivt inom kulturområdet hade gett en väsentligt ökad trovärdighet åt hela den regionala nivån.

Gentemot den statliga kulturförvaltningen skulle ett nytt uppdrag på motsvarande sätt kunna innebära att fokus flyttade från ambitionen att kontrollera och styra enskildheterna, till att i stället öppna för nya perspektiv. Så skulle den statliga politiken, tänkte vi, kunna hitta tillbaka i rollen av kulturpolitisk förnyelsekraft.

Motiv för portföljen 2: en kulturpolitik för samtiden – förslaget om aspektpolitik och debatten om ”kulturens egenvärde”

Men även om denna analys av kulturpolitiken på regional nivå ger en fullt tillräcklig underbyggnad åt förslaget så har jag ändå inte tagit upp det motiv som kanske var det mest grundläggande. Det gäller behovet av att öppna för en kulturpolitik med ett helt annat, bredare, perspektiv än dagens.

I utredningen finns beskrivet hur framväxten av kulturpolitiken fram till 1970-talet skedde parallellt med att föreställningen om vad som var ”kultur”, och vad som följaktligen skulle vara kulturpolitikens ämne efter hand krympte och blev allt snävare. Denna utveckling har fortsatt även efter 1974 och totalt sett är dagens kulturpolitik faktiskt ännu snävare definierad än 70-talets. I allt väsentligt har den kokat ned till frågor om professionellt konstnärligt skapande och ett institutionsväsende där museerna utgör den tunga massan.

Det professionella konstskapandet och institutionerna är naturligtvis kärnor som inte kan undvaras i någon kulturpolitik värd namnet. Men om politiken reduceras till att *enbart* handla om dem, så blir basen för snäv och politiken får svårt att hävda sig i det samlande, samhällsliga perspektivet. Kulturpolitiken blir, i stället för en viktig samhällsangelägenhet, en nischpolitik i marginalen. Med marginaliseringen följer att politiken inte heller klarar att värna och främja de intressen som den vill sätta främst.

I Kulturutredningen försökte vi emellertid visa att tjänste- eller kunskaps-samhällets attityd till sin kultur är av en helt annan och öppnare art. Man kan tala om en allmän ”kulturalisering” av samhället, vilken tycks böttna i ett behov av perspektiv och självförståelse som visar sig i de flesta sammanhang. Det finns alltså en efterfrågan på en kulturell tolkning eller en kulturell variabel som man blir varse bara man börjar titta efter den. Kanske är det bakomliggande sammanhanget att tjänstesamhället blivit så komplicerat och så abstrakt att människors behov av att kunna böttna i en föreställning om sin egen kultur oundvikligen tränger sig fram.

Med den analysen i botten blev det närmast självklart för Kulturutredningen att söka lösningen på kulturpolitikens marginaliseringsproblem genom en ny strategi, där politiken inte längre skulle sträva efter avstånd, distansering och förnäm isolering från det omgivande samhället. I stället skulle den börja fråga hur de kulturella behoven ser ut runt om i samhället. Uttryckt i operativa

politiska termer innebär detta frågor om vilket behov av ett kulturperspektiv finns i miljöpolitik, i näringspolitik, i socialpolitik eller i vilket annat politikområde som helst – det som vi kallade *aspektpolitik*.

I debatten kring Kulturutredningen har som bekant frågan om ”kulturens egenvärde” stått i centrum. Det är ingen slump. Bakom vakthållningen om detta egenvärde finns 70-talets föreställning om ”kultur” som något för sig och som egentligen är samma sak som professionellt konstutövande. Men om kulturpolitikens marginalisering ska brytas, så behöver politiken alltså grundas på ett annat synsätt som i högre grad gör den till en angelägenhet för gemene man. Detta är kärnan i aspektpolitiken.

Men eftersom staten haft så svårt att lämna föreställningen om en smal och högspecialiserad kulturpolitik så blev det naturligt för Kulturutredningen att vända sig mot landstingen och de nya regionerna som möjliga bärare av den förnyelsen. För landstingen har det ju närmast kommit att bli en självklarhet att koppla samman kulturfrågor med den regionala utvecklingen. På så sätt kunde Kulturutredningen knyta ihop förslaget om portföljmodellen med sin vision om kulturpolitikens genuina förnyelse.

Motiv för portföljmodellen 3: omsorg om ett fortsatt samspel

Sverige är ett litet land. Det går inte att tänka sig en sorts kulturpolitik på den regionala och kommunala nivån och en helt annan på den statliga. Nivåerna måste hänga ihop. Men i stället för att låsa upp varandra som de kommit att göra inom ramen för 70-talets modell, så behövs ett positivt samspel där stat, kommuner och landsting/regioner kan hjälpas åt, stödja och stimulera varandra för att utveckla politiken.

Men det var knappast någon god idé att låta landsting/regioner med aspektpolitik på dagordningen möta staten företräd av kulturförvaltning som kunde antas ha bevarandet av 70-talspolitiken överst på sin agenda. En reform av den statliga kulturförvaltningen har av många skäl länge framstått som högst angelägen men, menade Kulturutredningen, en ny samverkansmodell inom den offentliga sfären skulle göra behovet överhängande.

På så sätt är även utredningsförslaget om förvaltningsreformen en integrerad del av det sammanhållna utredningsförslag, där portföljmodell och aspektpolitik utgör grundläggande beståndsdelar.

Hur har det gått?

Hur ska vi då uppfatta händelseförloppet under de snart två åren sedan utredningen presenterades i februari 2009?

Jag tror att medvetenheten varit utbredd inom svenskt kulturliv att konceptet från 1974 inte leder framåt. Men just att släppa greppet och ta ett avgörande steg i annan riktning är det allra svåraste. Det gäller särskilt för de

grupper som uppfattar sig vara i den nuvarande politikens centrum. Det blir lätt att säga ”vi vet vad vi har, men inte vad vi får”.

Därför var stora delar av kultursverige från början inställt på försvar mot varje signal om förändring. Jag tror att det var nödvändigt att Kulturutredningen tog ett samlat grepp och försökte analysera och beskriva de kulturpolitiska konsekvenserna av samtidens omvandling. Men analysen avvek uppenbarligen allt för mycket från hur man inom kultursverige varit van att tänka kring kulturpolitiken. Detta märktes tydligt i kommentarerna på dagspressens kultursidor, där de flesta skribenter tycktes ha svårt att förstå själva ingångarna till utredningens analys. När utredningen t.ex. visade hur kulturområdet skapade sin egen politiska marginalisering, var det uppenbart en helt ny och främmande tankegång för många.

Samtidigt var utredningen tvingad att arbeta i ett fullständigt orimligt tempo och trots alla intentioner var det omöjligt att hinna kommunicera och förankra den analys som arbetades fram. Det är inte säkert att en lugnare arbetstakt hade varit tillräckligt för en mer konstruktiv debatt, men med det höga tempot fanns egentligen ingen chans till ett mera eftertänksamt offentligt samtal. Så grovt sett kan vi säga att den hittillsvarande politikens kärntrupper, dvs. den statliga kulturförvaltningen och de organiserade konstnärsföreträdarna var kritiska mot utredningen. Den kritiska hållningen tenderade att öka ju närmare den nuvarande politikens kärna som remissförfattarna befann sig.

Från kommunerna och landstingen/regionerna kom å andra sidan, under anförande av SKL, ett starkt bifall. Kulturutredningen mötte ju upp mot den regionala nivåns trötthet på den statliga detaljregleringen. Jag vill också hävda att portföljmodellen var nyanserad och välavvägd med hänsyn till både statens och landstingens/regionernas legitima intressen av inflytande över hur det som faktiskt är statliga anslag ska användas. På det sättet skiljde sig modellen från den tidigare debatten om de s.k. kulturpåsarna som behandlade maktfrågan i termer av *antingen* full statlig kontroll *eller* ingen statlig kontroll alls. Ingen god samverkan skapas i sådana termer – men Kulturutredningen ville hitta ett annat förhållningssätt.

Vi menade att staten noga borde följa upp hur landstingen/regionerna använde statsbidragen. Men uppföljningen borde inte avse hur stödet fördelades i kronor mellan institutionerna och till tjänster för olika ändamål. Här ansåg vi att den bästa kompetensen fanns på den regionala nivån.⁴ I stället borde staten premiera att landstingen/regionerna arbetade strategiskt och offensivt med kulturfrågorna. Staten borde ha frågat efter tydliga ambitioner och efter en planering som visade att den regionala nivån var inställd på att

4 Hanteringen av kulturpåsen i Skåne har således i hög grad haft en sådan karaktär, dvs. statens delegation till regionen att besluta om fördelningen av de statsbidrag som ingått i ”påsen” har i realiteten återtagits genom detaljerade villkor för bidragsfördelningen.

arbete medvetet inom kulturområdet. Särskilt borde detta gälla utvecklingen av ett aspektpolitiskt anslag som kunde lyfta och förnya politikens innehåll.

Men föreställningen om ”kulturens egenvärde”, och därmed även idén om staten som garant för en traditionell och smalt avgränsad kulturpolitik höll å andra sidan fortfarande sitt grepp om den statliga förvaltningen, liksom om många av politikens centrala aktörer och opinionsbildare. Här var man inte beredd att satsa på förnyelsen. På så sätt möttes utredningen av bifall i det ena lägret men av motstånd i det andra.

Det verkar som om de frågor som Kulturutredningen pekade ut som centrala för politiken i stort också kommit att accepteras som dess agenda. Propositionen *Tid för kultur*⁵ kan uppfattas som en balansgång mellan de bägge opinionerna. Portföljmodellen följs således upp med regeringens förslag om den nya samverkansmodellen. Men samtidigt är utredningens syften med reformen, såsom jag här har redovisat dem, kraftigt nedtonade. Efter Kultursamverkansutredningens förslag om s.k. kulturkoffertar⁶, har Kulturrådet haft i uppdrag att bearbeta modellen ytterligare. Något ställningstagande till dessa bägge förslag finns ännu inte – men de ligger i linje med propositionen så till vida att väldigt lite finns kvar av Kulturutredningens ambition att bredda politiken. Men meningen med en ny modell för kultursamverkan blir oklar om syftet enbart är att landstingen/regionerna ska agera som ombud för samma politik som redan länge har förts. Att den regionala nivån skulle vilja ge upp det aspektpolitiska anslaget är knappast troligt.

Samtidigt kan vi se att flera andra av Kulturutredningens förslag tycks bli förverkligade. Det gäller förslagen om en ny förvaltningsorganisation som återfinns bakom den nya kulturpolitiska analysmyndigheten. I årets budgetproposition annonseras dessutom en översyn av Statens Kulturråd. Till det kan läggas att Kungliga Biblioteket fått helhetsansvar för biblioteksväsendet – vilket omfattar även folkbiblioteken – och att landsarkivens äntligen inordnats i ett samlat arkivverk. Stegen tas ett och ett, eftertänksamt, försiktigt och samtidigt som kulturens egenvärde fortsatt sitter i högsätet.

Till nyheterna i årets budgetproposition hör också en ny rubrik i kulturbudgeten, ”Politik för det civila samhället”. Den som vill kan se ett samband med Kulturutredningens utförliga plädering för att knyta ihop särskilt folkbildning och kulturpolitik. Det gör att man kan säga till Amatörkulturakademien – håll ut, er tid kommer!⁷

Slutligen hittar trots allt även aspektpolitiken sina vägar in i systemet, låt vara att det just nu tenderar att mest handla om konstnärer som entreprenörer. Men behovet av kopplingar till andra politikområden finns med också i

5 Prop. 2009/10:3

6 SOU 2010:11

7 Se uppsatsen *Breddkulturens samhälleliga röst*

Kulturrådets förslag till riktlinjer för samverkansmodellen, även om utgångspunkten är mer ekonomisk – ”breddad finansiering” – än innehållslig.

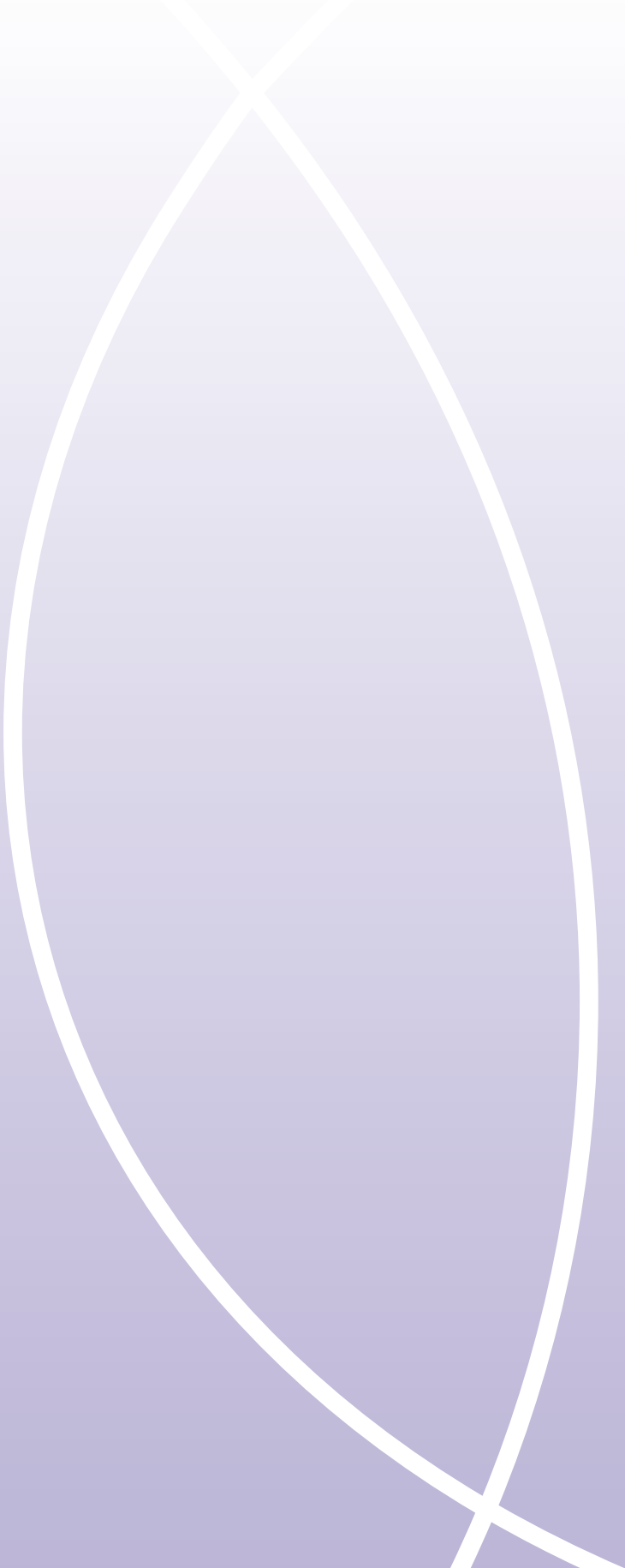
Nu ligger bollen hos landstingen och regionerna

Det finns tecken på att tåget börjat rulla, även om det är trögt i starten.

Den viktiga frågan gäller nog inte nyanserna i den statliga politiken, utan nu handlar det om vad landstingen och regionerna förmår att göra av det nya mandat som de trots allt är på väg att få. Rapporterna i denna skrift från de första regionerna och landstingen vittnar om den entusiasm inför uppgiften som finns. Något sådant har vi inte sett på många decennier inom kulturpolitiken.

Men det gäller att läsa tvetydigheten i statens agerande på rätt sätt; som uttryck för en balansgång. Det gäller också att hantera övergången från en smal politik av det gamla snittet till en ny och bredare på ett eftertänksamt och insiktsfullt sätt. Visst kan kultursatsningar bidra till ekonomisk utveckling, men uppriktigt sagt är det nog inte den viktiga poängen. Nyttan av ett kulturellt förhållningssätt går mycket längre än så. Testa i stället aspektpolitikens recept och ställ frågan inför varje samhällsuppgift – vilken kulturaspect kan vi pröva här? Det gäller regionala utvecklingsfrågor, trafikfrågor, utbildningsfrågor, plan- och byggfrågor, miljöfrågor och självklart hälsofrågor.

Ni kommer att bli förvånade över hur många olika svar som kommer att dyka upp – bara fantasin får lite spelrum.

På väg mot ett starkare Kultursverige

Samverkansmodellen 2010

Samverkansmodellen inom kulturområdet har genomförts i högt tempo för de fem försökslänen och SKL har följt processen. Läs om hur regionerna – Skåne, Gotland, Halland, Västra Götaland och Norrbotten – lagt upp arbetet med att ta fram regionala kulturplaner tillsammans med kommunerna, kulturlivet och civilsamhället.

Hur ska kulturskaparnas representanter och den ideella sektorn organisera sig för att medverka i processen? Förslag till lösningar finns i denna skrift från KLYS, Ideell Kulturrallians och Amatörkulturakademien.

Samverkansarbetet är nytt för alla inblandade parter och redan nu har många av de övriga regionerna påbörjat sitt arbete med att ta fram kulturplaner. SKL vill med den här skriften sprida de erfarenheter som redan gjorts och peka på utmaningar, dilemman och möjligheter – allt för att modellen ska utvecklas och samverkan stärkas.

Beställ eller ladda ner på www.skl.se/publikationer eller på telefon 020-31 32 30.

ISBN 978-91-7164-574-6

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Post: 118 82 Stockholm
Besök: Hornsgatan 20
Telefon: 08-452 70 00
www.skl.se